

667631
N³⁶

Бібл. видавн. спілки зб.

Іван Франко.

СІМ КАЗОК

181 М. 77

93097

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ
зарєєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.

1900.

HP 62³

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під zarядом К. Беднарського.

РУБАЧ.

(Присвячую пам'яті Михайла Драгоманова).

В часі моєї далекої і важкої мандрівки зайшов я в величезний, густий ліс — і заблуdiv. Лісовий холод, що звичайно так відсвіжує, тепер пригнітав мої груди, як сумнів пригнітає душу. Величезні, чорні гіляки грізно висіли надомною, зловіщо шелестячи листям. Круте корінє денеде виповзало з землі, заставляючи сильця на мої ноги, немов руки таємних демонів цітьми силкували ся вхопити мене в свої кіхті. Сухі ломаки тріщали під моїми стопами, а моїй стрівоженій уяві здавало ся, що се тріскають, ломають ся і болюче шепочуть зівялі і зісохлі мрії моїх молодощів. А по над тим глуха тиша довкола, переривана хіба стрекотом вивірки на гіляці або риком ведмедя в чагарі.

Я йшов стрівожений, безтямний, німий. Буцїм якась незрима сила гнала мене наперед, але куди? я не знав. Лісова гущава зовсім заслонювала мені сонце перед очима, тай і без того сонце, той ясний і непохибний небесний мандрівник, давно вже перестало бути керманічем моєї земні мандрівки. Серце надсильно било ся в моїх грудях; слух, дразнений вели-

чезною тишею віковічного праліса, підхапував якісь непевні шуми, що лунали з найглубшого нутра мого власного єства: то глухий, давно забутий зойк сільських дзвонів, то болючий, важкий віддих конаючої матери, то дитячі, наївно-сердечні шепти молитов, то відгуки страшенної житєвої бурі, скрегіт тюремних ключів, уривані слова проклять і наруги, тихий плач зрадженої любови, хрип розпуки і холодний усьміх резигнації. Під впливом тих внутрішніх голосів, немов під впливом сумовитої материної пісні, помалу западала в дрімоту моя свідомість, тонула в холодній темряві, губила ся в лісовій гущавині. Я йшов помалу, чим раз помалійше, але все таки не переставав іти наперед, усе наперед.

Мій стан був подібний до сну — тяжкого, болючого, тим більше болючого, що без мрій. Якесь глухе почутє, що блуджу, що не бачу виходу перед собою, що швидше чи пізнійше мене покинуть сили в тій страшній самоті, що може живцем зроблю ся здобичею звірюк, які вітрять кожний запах житя в тім пралісі, — те почутє не покидало мене ні на хвильку, мучило і боліло мене ненастанно, мов тернина встромлена в ногу. Крім сего одного болючого почутя я не чув нічого більше, анї жалю, анї надії. Якесь отупінє огорнуло мене і заморозило все, що було в мені людського, крім сего одного на пів звірячого почутя болю і тривоги.

Зусиллем розпуки перескакував я звалени виверти, продирав ся крізь гнилі дебри, видрапував ся на стрімкі збочі, щоб захопити оком хоч крихітку ширшого овиду. Все надармо. Праліс обгортав мене зо всіх боків і немов

шептав мені міліонами своїх листочків, скрипом своїх гіляк, стрекотанєм вивірки і риком ведмедів: „Не втечеш! Не втечеш! Хто тут зайшов, пройщай усю надію!“

Стемніло. Виразні обриси довколїшних предметів розплили ся в темряві, творячи довкола одностайну, непроломану стїну. Я не міг зробити ані кроку далї, почувуючи, що грудьми, головою, ногами вдарюсь о забори. Даремно смертельна тривога майже до разу виричувала з лоба мої очі: ані одного трепоту сьвітляного промінчика не могли захопити мої зїньки. Змучений упав я на землю. В тїй хвилї вітер, що за дня дрїмав під верховїтем дерев, збудив ся і зойкнув протяжно, жалїсно, мов післанець, що несе якусь страшенну новину в далеку країну.

Хвилю лежав я зовсїм одубїлий і менї здавало ся, що темні демони пустинї з тихим шепотом вдоволення обступають мене, похиляють ся надї мною, простягають довгі руки, щоб притулити їх до моїх грудей і спинити голосне битьє серця. Я схопив ся на ноги, немов від дотику гадюки, і в невимовній тривозї ще раз винатужив зїр, чи не побачу якого промінчика ратунку в тїй пїтьмі.

І я побачив.

Менї видалось, що блїдий півмісяць повагом їде лїсом сверлючи пїтьму. Часом мигне і в таку хвилину якийсь глухий лоскіт залунає по пралїсї, мов підземний грїм, і слїдом за ним затріщить лїсовий велитень валячи ся до долу. А потїм знов супокїйно, рівно пливе таємний півмісяць по пралїсї. Мої очі, спрагнені сьвітла, не могли відірвати ся від його млявого, але спокїйного блиску.

Ось він наближаєть ся, ближше, ближше, і тоді я пізнав, що тайна вияснявала ся досить природно. По лісі, нетоптаною стежкою, йшов чоловік у грубім, мужицькім сіряці і ніс у руках сокиру, від якої йшов блиск, що здалека видав ся мені блиском півмісяця. Лиця того чоловіка в потемках я не міг пізнати; в непевних обрисах маячила тільки його могутня стать і дивним огнем серед пітьми блискотіли його очі. В тій трівозі я впав перед ним на коліна і зі здавленого горла міг я видусити тільки ті слова:

— Ратуй заблуканого!

— Ходи за мною! — відповів незвісний мандрівець голосом таким спокійним, лагідним і при тім рішучим, що я відразу почув прилив нових сил у мускулах і нової надії в душі.

І я пішов за ним. Пітьма якось рідшала перед ним — чи то від блиску його сокири, чи від світла його очей, — не знаю. Йшов просто, не схибляючи ні на право, ні на ліво, немов бачив перед собою ген-далеко якусь мету, до якої мусить настигнути в означену годину. Йшов не кваплячись та й не гаючись, рівним, важким, але певним кроком. Порохно світилось у його слідах. Поступаючи за ним я бачив перед собою тільки темні контури його плечей, рамен, а ті контури, чим пильнійше я вдивляв ся в них, тим більшими видавались мені, виростали перед моїми очима до кольосальних, а про те не фантастичних розмірів.

В тім темний стовбур, лісовий велетень заступив нам дорогу. Не вагавшись ані хвилини мій провідник високо підняв сокиру і обіруч ударив нею в могутню заваду. Зойкнув

праліс величезною луною і зі страшенним лускотом повалило ся дерево, мов ударом грому звалене на землю, торощачи в упадку своїй чужі гіляки. Закричали сови і круки, що гніздили ся в його росохатій короні, зафуркотіли над нашими головами кажани, що жили в його розщілинах, і довго ще праліс не міг утишити ся по страті одного зі своїх синів. Але мій провідник байдужісінько собі; тихо і спокійно подав ся наперед, а я за ним.

Та ось величезна чорна маса, стрімка скала заступила нам дорогу. Пнуть ся в гору її грубі бовдурі, вирізують ся на темному небі дико-фантастичними контурами, тут являють подобу височенних колюмн, там готицьких веж, а ще далі якихсь неясних постатей — сфінкса з піднятою лапою, монаха в каптурі, що клячить на молитві, дромедача з простягнуеною шиєю. І знов супокійно, без вагання мій провідник підняв сокиру і вимірів могутній удар. Мільйони іскор бризнули з під вістря, громовий гук затряс землею і віковична скала розколола ся на двоє, почала тріскати, ломати ся і дробити ся на дрібні брили, що з глухим лускотом валили ся десь у пропасть, то знов з диким хрускотом розколювали ся щораз на дрібніші шматки, рівняючи нам дорогу. І дальше спокійно, анї на хвилю не збочуючи зі своєї простої дороги, ступав мій провідник, а я за ним.

Та ось повіяло холодом на моє лице, а перед нами, десь із під землі, почув ся глухий гуркіт, шум, рик розбурханого живла. Ще кілька кроків, і перед ногами мого провідника позіхнула чорна безодня, прірва стрімкого, скалистого яра, а на дні його шумить

і пінить ся скажена течія. Але й ся перешкода не спинила могого провідника. Блиснуло вістре піднесеної сокири, затріщало повалене величезне дерево і гепнулось своїм стовбурем півперек безодні, творячи вигідну кладку. В скаженій, безсильній лютої завилі в низу демони п'їтьми і знищення, заклекотїли запінені хвилі, бризкаючи на нас студеною піною, але се не зупинило нас: супокійно перейшли ми по кладці.

Вкінці темрява почала вменшати ся і праліс починав рідшати. Невдовзі ми вийшли на чисте поле і мої очі радісно повитали перший проблеск сходячого сонця, що завис на пурпурових, по краях золотом облямованих хмарках. А потім я цікаво почав роззирати ся по розстеленій перед нами околиці.

Се був сумний краєвид. Величезна, безбережна рівнина, якої краї губили ся десь далеко в поранковій імлі. Ані горбика, ані корчика, ані слїду живої душі, тільки від півночі чорною стїною простяг ся величезний праліс від одного кінця обрію до другого. А перед нами степ і степ: дрібна суха трава і пологий повзучий бурян, — ось і вся його рости́нність. Без перепони бігли очі геть-геть по тій площі, десь у безконечність, рвучи за собою й душу і полишаючи в серці якусь невисловлену тугу, якесь почуте порожнечі, несповнених бажань, неосяжного змаганя. Потапаючи в тих важких почутях ішов я мовчки за моїм провідником, не озираючи ся позад себе, але тим пильнїйше ловлячи очима кожду точку на далекім горизонті, визираючи чогось, що перервало би сю вбійчу одностайність.

І от мені видало ся, що геть далеко на тлі рожевого крайнеба замаячили обриси якогось величезного птаха, що буцім то сидить на степу простягнувши високо в гору шию і звисивши довгий дзьоб. Чи то журавель на сторожі? Чи степовий орел пробудивши ся зриває ся до лету? Алеж той птах не зривав ся до лету, а чим більше ми наближали ся до него, тим довшою робила ся його шия, росла і простувала ся; не дуже далеко від него показав ся другий, далі третій, четвертий... Вони стояли рядом, що чим ближше, все продовжував ся, тягнув ся без кінця і краю і пропадав десь далеко у прозірчастій імлі. Мої очі, втомлені одностайністю степу, ані на хвилину не відривали ся від тої загадкової істоти. Та чим ближше я підходив до неї, тим трівожнійше било ся моє серце, тим виразнійше я розпізнавав усю страховинність сеї істоти. Довга журавлина шия, се був високий чорний стовп; те, що виглядало мов пташина голова, се була поперечна дилана, а дзьоб звішений до долу, се висільник, що хитав ся на мотузї за кождим подувом вітру.

Я остовнів у переляку. Вид був страшенний: труп іще сьвіжий, тільки до половини обдертий із мяса хижою пташнею; під шибеницею чорні плями крови; на сугавах сліди страшних передсмертних мук: очі випалені, руки спалені на вуголь, кости в ногах поломані. Я зирнув на дальші шибениці: той сам вид, тільки що трупи там давнійші, голі кістяки або части кістяків, а під шибеницями заржавілі в крови жасні знаряди муки: шріби, кліщі, сорочки зо шпигачками, страшні залізні

маски, зубаті колеса, ланцюхи і коловороти. А ще далше висїли на шибеницях самі тільки недогарки черепів, поприбивані цвяхами, висїли смоляні сорочки і тернові вінці, широкі мечі і залїзні кігті, а ще далше — ні, мої очі не могли добігти до кінця сего страховинного ряду, що пропадав, губив ся десь у безконечности.

— Боже мій! — скрикнув я закриваючи собі очі долонями, — чи се самі розбійники?

— Ні, — відповів мій провідник, — се самі мученики.

І відложивши на бік свою сокиру він прикляк під страшним стовпом, просто стіп завішеного трупа. Попертий якоюсь таємною силою я вчинив те саме.

— Се наша жертва, — мовив мій провідник похилиючи лице. — Молїмо ся, щоб та найсвіжійша жертва, замучена за правду і волю, була остатня і щоб від тепер не треба вже було таких жертв.

І припавши лицями до землі ми молили ся духом і чутєм і слезами, цілючи землю скроплену кровю мученика. А коли ми встали, мій провідник узяв у руку сокиру і наблизив ся знов до шибениці.

— Храм наш в дуї і в правді, — мовив. — Ті, що своєю кровю записали її свідощтво, повинні бути для нас дорогосказом, але не божками. Їх побїду, але не їх моцї будемо сьвятити.

І мовлячи се підняв сокиру і вдарив. Упала і на порох розсипала ся шибениця, — впали і розсипали ся всі аж до найдалшого

краю круговиду. Тільки широкий пояс родючої, буйною зеленою покритої землі визначував слід давно перебутих і похованих страждань і боїв і побід незлічимих людських поколінь. І в моєму серці розвіялось важке, тривожне чуте; з більшою бадьорістю, покріплений на силах ішов я далі за своїм провідником і мені здавалося, що кождий атом тої землі, того повітря вносить нові сили, нові думки, нові, свободнійші почуття в мою істоту. Я почув себе немов членом тої самої сім'ї, одним із витворів і здобутків тих боїв і страждань тисячолітніх, одним із щасливих спадкоємців тих побід.

Та ось якась темна, величезна хмара, з блискучими, острыми шпильми виросла на сході, простерлася грізно і закрила перед нами сонце. Хвилину здавалося, що потопить нас у цілковитій пітьмі, але се їй не вдалося. Навпаки, чим ближше ми підходили до неї, тим вона меншала, стягала свої обриси і в кінці ми побачили, що се не хмара, а тільки величезна статуя серед рівнини. На педесталі з чорного мармуру сиділа на склublених хмарах мармурова фігура мужа з довгою, кучерявою бородою, блискучими очима і з вязкою золотистих стріл у високо піднесеній правиці. Його голова була окружена вінком золотистого проміння, а ліва рука держала випуклий щит. Педестал був мов гора, що перегатила нашу дорогу, а кольос на тім педесталі, бачилось, уперся головою в хмари. А перед статуєю ми побачили незлічиму силу народа в найрізнійших одягах і поставах. Одні вдягнені в довгі, білі плащі, з вінками на головах, танцювали під дзенькане монотонної музики; інші на розпалених кострах палили жертви;

знов иньші зі стурбованими лицами, на колінах лізли по острим каменю, щоб устами доторкнути ся до того чорного мармуру; а з боку заковані в кайдани невольники з похиленими лицами чекали, чи скоро поведуть їх на заріз на честь того кольоса.

— Хто се такий? — запитав я свого провідника.

— Символ. Закаменілий виплід їх власної уяви, що зробив ся їх володарем, їх тираном. Для него їх танці і кадила, їх сльози і кров. В ім'я будущего, якого не знають, убивають теперішнє, те що бачать і чують. Щоб спасти себе від терпінь фікційних, непевних, завдають собі і своїм братам дійсні, безмежні муки. Але настав уже час освободи. Глянь, як танцюри покинули танці і кепкуючи сьміють ся самі з себе. Глянь, як жертводавці гасять огонь. Глянь, як ті, що йшли благати милосердя у чорного мармуру, випручають ся і кидають на него каменем. Глянь, як опадають кайдани з невольників призначених на криваву жертву. В пору приходимо,

І мовивши се, мій провідник обіруч хопив сокиру і вдарив нею в чорний педестал. Захитала ся величезна будівля, затремтів до самого вершка кам'яний кольос і з грюкотом пообпадало позолочуване проміне з його голови і стріли з його рук. А потім розляг ся страшенний гук і гепнув ся до долу кольос і розстріскав ся на кусні, далеко і широко покриваючи землю відломами свого кам'яного тіла. Здивовані і перелякані купи народа стояли мовчки, тільки люде прибрані в св'яточні одєжі, з вінцями на головах, підняли страшенний репет викрикуючи:

— Зруйнований порядок сьвіта! Розвалені основи всього істнованя! Горе, горе!

Але мій провідник, не звертаючи уваги на їх голосіне, мовив до народа:

— Не турбуйте ся! Зумійте бути вольними — і будете вольні! Забажайте бути братами — і будете братами. Зумійте жити — і будете живі.

І пішов промощуючи собі дорогу поміж руїнами. З німим подивом ішов я за ним.

— Хто ти такий? — запитав я в кінці.

Тоді він у-перве обернув до мене своє лице і промовив ласкаво:

— Чи ж не пізнаєш мене?

Я не відповів нічого. Мені видалось, немов із сего боку зійшло сонце і я мусів похилити очі перед тим блиском могутности, тріумфу і надії, що йшов із його лица.

— Пізнаю тебе всім серцем, усею кріпостию моєю. — але імя твого висловити не можу, — відповів я.

— Я рубач, що рубає забори на шляху людськості, забори покладені дикістю, темнотою і злою волею. Ти бачив частину моєї праці?

— Бачив.

— Знаєш, в чім моя сила?

— Чую... догадую ся.

— Пізнаєш її. І мету розумієш?

— Розумію і бажаю хоч з далека побачити її відблиск.

— Зумій зректи ся сего бажання, то мета буде найблизшою до твого духа. Не бачити тобі судило ся, але простувати стежки правди і свободи. Хочеш ставати до сеї праці?

- Хочу.
 - Підеш без вагання тернами?
 - Піду.
 - То йдиж!
- І він дав мені сокиру.

Казка про Добробит.

Був то собі колись Добробит. Не знаю, чи хто з вас особисто згадав його, тож мушу описати вам отсе його так, як мені описував небіжчик моєї баби тітчаний стрик.

Старий Добробит, то була особина наскрізь неморальна. Головна його засада була: як єсть, то шелесть! А що з роду був він Добробит, то все було у него чим шелестіти. Любив він попоїсти — ховай Боже! — і животину носив перед собою таку, що свої коліна видав тільки в сні, в благословенних споминах своєї молодости. А що пива, меду і всякого напиту також за пліт не виливав, се навіть не уйшло уваги старого преподобного Нестора літописця, котрий і приписав йому ноту: „Руси же єсть веселіє пити“.

Що був лїнний, се розуміє ся само собою; куди, бач, з таким животом та з п'яною головою до праці нагинати ся! Тай по що йому мучити ся, коли він собі Добробит, і йому мабуть той із очерету гроший доносив! Але за те до бійки, до лайки і до любощів кров у него була страх горяча, а про його гордість уже й говорити не буду. Одним словом, як єсть сїм

гріхів головних, так усі вони немов би прописані були на його червонім, одутім лиці, в його невеличких, товщом запливших оченятах.

Ходить було ота помана по наших краях, напириндить ся і через губу не плюне, а тільки знай сопе, і де тільки поверне ся, всюди жита, пшениці, трави в хлопа, всюди ліси темні та безмежні, ріки та стави повні риби — одним словом — добробит. А він ходить собі та все співває на ціле горло:

Де єсть руська вітчина?
Де пшениці, ячмена,
І де жита єсть досить,
Куди голод не гостить.
Ой на на! Ой на на!
Ой там руська вітчина!

Давно говорили йому панотчик:

— Ей, небоже! Покай ся, поправ ся, бо то не добром пахне!

Але він і ухом у той бік не веде!

-- Що мені! — каже. -- Я прецінь Добробит! Скорше мене зо світа зведуть, ніж би я мав свою натуру змінити!

— А ти думаєш, що не зведуть?

— Ну, нехай пробують! — кричить Добробит. — Хто посьміє?! Адже се не добром пахне, се кримінал!

— А от побачиш! Найдуть ся такі, що посьміють і нічого за те їм не буде.

— Е — каже Добробит, — вовка бояти ся, то й у ліс не йти! Певна річ, що всі ми помремо і до чорта в зуби підемо, але хто би собі тим голову сушив! Що було — бачили, що буде, того не знають люде, і ви, панотче,

не знаєте. А ось ліпше нуко випиймо по добрій повній тай затягнім, щоб аж гори дунали:

Я ніколи не згину,
Бо веселю родину!
Ой ну ну! Ой ну ну!
Бо веселю родину!

Отак гуляв собі мій Добробит і гадки не мав. Аж бух! Одного дня ні сіло ні впало прийшов „ферделюнок“ від пана Гопмана: завтра на осьму годину рано такий а такий Добробит має ставити ся в канцелярії!

Перший раз від роду у нашого Добробита забігали мурашки поза плечима. Чого тільки може хотіти від мене пан Гопман? Аджеж податки я всі заплатив, у праві ні з ким не стою, „штрофу“ ніякого на мні нема, а так, знайомити ся з паном Гопманом не маю охоти, Бог з ним! Та що діяти, коли наказ, то треба йти.

На другий день раненько казав Добробит запрягти коні тай поїхав ставити ся до пана Гопмана.

— Слава Ісусу Христу! — сказав він чемно, входячи до канцелярії.

— А, чін топри, чін топри! — сказав пан Гопман. — А, шо ви за єдна, кльопа, чого вам трепа?

— Та я, прошу пана, Добробит. Пан мене чогось кликали. Ось і ферделюнок.

— Ага, ага, то ви Топропит! Топре, топре, пане Топропит, сїтайте! Маємо тут тещо на вас поховорити.

— На мене?

— Ну, на вас, за вас, про вас, все отно. Скажіть мені, пане Топропит, я чула, що у вас є шпихлір хромацький?

— Та є.

— А мноха там на той шпихлір спіша?

— Та є жита тисяча кірців, пшениці щось зо пятьсот, а вівса бачу буде до пятацятьсот.

— Хо, хо, хо! То топре! То туше топре! Нам акурат стілько трепа.

— Вам, пане Гопман?

— Ні, не мені самому! Пан старший від війська пише, що йому трепа. Так ви, пане Топропит, посволите, що ми сопі то спіша саперемо?

— Ба...ба... а то яким правом? — пробовкнув зачудований Добробит.

— Ну, ну, ну! Не тумайте, що ми сатармо! Ні, ми не такі люте. Ми вам тамо таку оплікацію, росумієте?

— Яку оплікацію?

— То такий папір, що його мошете сховати.

— А можна його їсти, як хліба не стане?

— Ах, клюпа ви кльопа, пане Топропит! Ха! ха! ха! їсти! Вам лиш али їсти! А знаєте ви, Топропит, що то є фатерлянд?

— Ні, пане, не знаю.

— Ой, ой, ой! — закричав пан Гопман, ухопив себе за голову і почав скакати по канцелярії. Добробит думав, що пана раптом зуб заболів, а то пан Гопман дивувався, що Добробит не знає про „фатерлянд“.

— Ну, слухайте, пане Топробит, — сказав пан Гопман, вийойкавши ся троха — не

путьте сьмішна! „Фатерлянд“, то є військо, старші, і я! Тля того „фатерлянд“ кошта кльопа повинна вітати все, що має, і то ще са мало путе.

— Ба, пане Гопман, а як я сам з голоду згину?

— Кльопа кльопа! Апи „фатерлянд“ сторов пув, а кльопа все путе! Не схинеш! А ті оплікації, про котрі я топі касав, вони путуть топі носити проценти.

— Я, пане, процентів не хочу.

— Не хочеш? То й ще й ліпше. Я то сарас сапишу то протоколь. А по спіша я сарас пішлю, щопи сапрали.

— Ні, пане, я не пристаю на то. Ануж у мене не зародить, то що я тоді буду робити?

— Е, — не сародить! Тільки працой топре, то все топі сародить. А я чула, пане Топропит, шо ти туше лїнива, ропити не хочеш! Слухай, непоше, апи я пільше са таке не чула!

— А вам, пане, яке до того діло? — огризнув ся Добробит, котрому нарешті за богато стало тої науки. — Аджеж я до вас не йду хліба просити, а ось ви до мене прийшли!

— Що? як? ти так то мене сьмієш палакати? — крикнув пан Гопман. — Ей, амстінер! Bank heraus! Вліпіть йому!

Ще наш Добробит і не оглянув ся, а вже лавка в сїнях стояла готова і ціла юрба гайдуків ухопила його і вліпила йому так, як йому ще з роду ніхто не вліпив. Потім повели його на ново перед пана Гопмана.

— Пане, — почав було Добробит, — яким се правом ви —

Але пан Гопман перебив його:

— Мовчи, кльопа, і не каши нікому! Ось моє право!

І він луснув рукою по великій, у свинячу шкіру оправлений книзі.

— Вмієш читати?

— Ні, пане, не вмію.

— Ну, то мовчи! Ось тут моє право, па-раграф емеремерем! А тепер скаши мені, пане Топропит, є в тебе хроші?

— Та щось троха є.

— Що то значить: троха? Ти каши просто, кільки є?

— Та буде там з десять тисяч.

— У, тесять тисяч! І на що топі, кльопа кльопа, стілько хрошей? Шо ти з ними ропиш?

— Положив у скриню тай лежать. Їсти не просять, а так про чорну годину, пане, найся не пригаджає.

— А шо, чи я не касала? — радісно крикнув пан Гопман. — Де кльопа кльопа снає, шо с хрішми ропити! А фатерлянд потрепує хроші, похато хроші! Не пій ся, пане Топропит, воно топі не пропате, а тістанеш оплікацію.

— Щезайте ви, пане, зі своїми оплікаціями! — скрикнув Добробит, сам себе не тямлячи зі злости.

— Шо? як? Ти мені сьмієш? — запинився пан Гопман. — Амтетінер, вліпіть йому!

Куди, куди смирнійший став наш Добробит після того, як йому другий раз вліпили. Побачив неборака, що з паном Гопманом таки не жарти.

— Переш оплікації, клюпа кльопа? — крикнув йому Гопман.

— Та беру, прошу пана.

— Ну, так пуло срасу ховорити! А слухай ти кльопа! Я чула, що в тепе коні є топрі.

— Та є, прошу пана.

— Похато?

— Десять пар.

— Тесять пар! Чи ти стуріла? На що топі стілько?

— Та так, пане, свого хованя. Продати лучить ся, то продам, а ні, то нехай ховають ся.

— Слухай, пане Топропит, фатерлянд потрепує коней на війну. Топі твої пари тосить, а на решту тамо топі квіт.

— Що мені з того квіта?

— Сховай! Колись як у касі путуть са похато хроші, то тістанеш саплату. А коні я скашу сапрати.

Добробит у потилицю почухав ся і нічого не сказав.

— Слухай, пане Топропит, — говорив далі пан Гопман — похато ти маєш крунту?

— Та багато не багато, а так, стілько, що для мене вистарчить.

— Клюпа кльопа, я не того питаю, але скілько морків?

— Як посаджу морков, то й морков родить ся, — сказав Добробит.

— Ой, ой, ой! — закричав знов пан Гопман мов на зуб. — Що то са клюпа кльопа! Вона навіть не снає, що то морк! А як ше ти поле міряла?

— Ми, пане, на пруті.

— А мнохо прута маєш?

— Та буде щось зо сто.

— Ну, нікс траве не путе. Я кашу переміряти. Тоху топі са мнохо. Тосить топі твацять. А решту вітпишемо тля мохо прата фон Дравсен.

Добробит тільки очі витріщив.

— А слухай но ти! А мнохо ти платиш потатка?

— Ой, пане, много, по десять дутків з прута поля.

— Ха! ха! ха! І то насиває ся мнохо? Ха, ха, ха! Віт нині с морка путеш платила по пять сріплом, росумієш?

— Ні, не розумію.

— Ну, то як сопі хочеш. Се ти швитко сросумієш. А те ти пасеш хутопа?

— Та в лісі.

— А чия то ліс?

— Та божий.

— Що? як? Поший?

— Ну, так. Пан каже, що то його, а хлопці кажуть, що їх. А я одно кажу: анї пан його не садив, анї хлоп, значить — божий. А вживати вживаємо.

— В лісі хутопа пасти не вільно! Ліс панський! Ось патент! — крикнув пан Гопман.

— А кудиж я з худобою подію ся, коли й поля уриваєте?

— Тївай ся, кути хочеш! Хоч поріш, хоч у стайні терши, а в лісі пасти не вільно, — крикнув Гопман.

— Ні, пане! — крикнув і собіж Добробит, чуючи, що в нутрі у него немов щось обриває ся. — Зо мною вже робить що хочете, але за худобою я обстану і не попушу. То не може бути! То загибіль!

— Мовчи, клюпа клюпа і йти то тома! — тупнув ногою Гопман.

— Ні, пане, не буду мовчати і не вступлю ся з відси. Той патент мусить бути скасований!

— Що? як? Ти сьмієш? Амстінер, вліпть йому!

— Ліпть, кілька хочете — кричав Добробит — хоч на смерть убийте, але я свого не попушу ся.

— Вліпть і саприть! — сказав пан Гопман і пішов до дому обідати. — *Pfui, wie man sich mit diesen tummen Bauern herumplagen muss!* — зітхнув він, вийшовши з урядового будинка.

Добробит дістав що дістав у те місце, відкіля ноги ростуть, а в додатку просидів ся в арешті з пів року, доки пан Гопман не пригадав собі його і не казав випустити. Насувавши кучму на очі і не озираючись пішов до дому.

Дома він застав такі порядки, що й своїх чотирьох стін не пізнав.

Що стало ся з ним дальше, про те історія мовчить. Чи він умер, чи переродив ся, сего годі зміркувати. На всякий спосіб той Добробит, який сьогодні живе між нами і який усеїм нам так добре відомий, зовсім не подібний до тамтого старого. Наш Добробит тихий, смирний, працьовитий, ощадний, мораль-

ний до остатньої нитки, одним словом — чисте противенство старому. А головно, наш Добробит дійствує з уповажнення і за потвердженням з гори. Кілька разів бачилось уже навіть, що ось-ось буде по нїм, але за-всїгди в саму пору виходило розпоряджене: добробит має бути! І справді, Богу дякувати, маємо його й до нині. Давньої грішної вдачі не лишило ся в нїм ані слїду. Хиба тільки крізь сон часом промурмоче, тай то на жалібну нуту, першу стрічку пісеньки:

Де єсть руська вітчина?

Дальші стрічки він забув, хоч у лоб йому стріль.

Звірячий бюджет.

Не за горами, не за Бескидами, а таки в нашім краю був колись великий та могучий цар, що звав ся Лев, а на прозвище Ситий-їсти-не-хоче. Добрий то цар був і справедливий; ніхто на него ніколи не жалував ся, а як часом хто хотів пожалувати ся, то звичайно ще й не оглянув ся, аж уже був небіщик і спочивав у царських зубах. А був він царем над усею звіриною, над усею птицею, і всі його слухали.

А треба вам знати, що в звірячім царстві була вже від давна така конституція; необмеженої влади ніхто не мав, а кождий їв тільки того, кого міг зловити, задушити і обдерти зі шкіри. Перед царем усі були рівноправні; він найсильніший, і мав право кожного зловити, задушити, обдерти і з'їсти. Під його рукою були поменші губернатори, як от Медведі, Вовки, а і з них кождий мав таке саме право над меншими від себе.

Чи довго, чи коротко жили звірі під такою конституцією, сего вам уже не скажу. Досить, що настав такий час, коли вона їм остогидла гірше хріну і вони сказали до царя Льва:

— Найяснійший монархо, скасууй ти тоту собачу конституцію! Коли рівноправнісь, то нехай уже буде рівноправність. Ти цар і всі ми хочемо бути під твоєю рукою. Ти у нас один — їж кого хочеш, дери кого хочеш — твоя воля. Але коли кождий із твоїх губернаторів схоче мати таке саме право і скаже, що й він рівноправний, що він „szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie“, то нам дрібноті, Вівцям, Курам та Зайцям по просту дихати не можна. Таке приходить, що або гинь, або смерть твоя!

Послухав цар Лев тої мови, а що сам був ситий і добродушний, то й каже:

— Щож, мої вірні піддані, правда ваша! Сам бачу, що вам ні в кут ні в двері, коли кождий Вовк і кождий Шуліка схоче над вами збиткувати ся. Буде, дітоньки, по вашому. Теперішню конституцію скасую, коли вам допекла, і видам нову таку, що всі ви будете рівні перед правом, а право — то тільки я один. Я один, дітоньки, буду мати до вас право, а решта всі нехай сидять тихо і смирно, і нехай у цілім царстві буде божий супокій! Ніхто не сьміє иньших нападати, анї мордувати, анї кривдити, а хто би поважив ся на таке злодійство, то ви тільки спішіть до мене зі скаргою, а я покараю злодія по всій строгости права!

Велико врадували ся всі звірі, почувши таке ласкаве слово від свого царя і розійшли ся по домах. Аж справді, ні стій ні пожди, цар велів по всьому царству трубити і бубнити, щоби ніхто не сьмів другого мордувати, дерти і їсти і щоби по всьому царству був божий супокій.

Гай, гай, як почули про ту нову конституцію Медведі, Вовки і всякі інші драпіжники! От варто було побачити, який переполох між ними вчинив ся. Не приведи Господи! Такого рикун та трубленя наробили по всіх дебрах та іаврах та печерах!... А далі як знюхались тай гала-драла всі побігли до царя. Обступили його столицю, що твоя чорна хмара і такого гармідеру наробили, що Лев не знав, який у него день і де його голова. А найбільше ті Вовчиці, так і заводили: „А щож наші діточки будуть їсти? Наші бідні Вовченяточка чим прогодуємо? Траву будуть пасти? Кору з дерев гризти? Ще як би були ми, надіючись біди тяжкої, хоч капусти понаквашували! Тай то що варта пісна капуста без соловини! Ой-ой-ой, го-ло-о-о-вонько наша бідна, недо-о-о-оленько наша несосьвітенна!“

Слухав, слухав цар Лев того крику і заводу, а далі як не розлютує ся, як не кламцне зубами, як не махне хвостом та не рикне своїм здоровенним голосом, то всі звірі трохи зі страху на місці не попадали. Тихо стало так, що хоч мак сій. А Лев до них:

— Мовчіть мені, погані бунтівники! Хто ще раз обізве ся, той живий з місця не рушить ся. А що то ви собі думаєте? За кого ви мене маєте? Хиба я не всім звірям цар? Чи я тільки овечий опікун, козячий приятель, телячий прихильник, курячий батько? Хиба ви всі, Медведі, Вовки, Тигри, Орли та Яструби, не є таки самі або й ще лізші мої піддані і діти, як тамті? Чи ви гадаєте, що я на те конституцію видав, щоб ви з голоду дохли, а тамта голота щоби без перешкоди множила ся? Дурень, хто так думає!

Всі драпіжники аж лекше відітхнули почувши таку царську мову. Дух у них уступив, хоч і не знали ще, як властиво цар міркує з тою конституцією поступити, щоб і Вовки були ситі і Кози цілі. А Лев так далі мовив :

— Слухайтеж, яка моя воля! Перший артикул нової конституції каже: „Всі зьвірі рівні перед правом, а право -- то цар“. Отже від нині я видаю таке право: всі губернаторства касують ся, і ви всі маєте бути при мні, будете становити мій двір, мою прибічну сторожу і мою армію. А прочі зьвірі мають достарчати для мене і для мого двора поживи. Уложимо бюджет, кільки для всіх вас, для ваших родин потрібно на день стравунку, передамо той бюджет зьвірячій раді, вона ухвалить, і тоді всі ви будете жити собі як у Бога за дверми і побачите, що при новій конституції живе ся далеко ліпше, ніж без неї. Бо коли давнійше ви ніби то мали право хапати і їсти всякого, кого тільки подужаєте, то все таки ви мусіли бігати, засідати ся, ловити, нераз бороти ся і мучити ся, нераз і голоду намлити ся. А тепер усе му тому кінець. Ми ухвалене розложимо на поодинокі громади і вони мусять нам самі все знести і достарчити, так що кождий тільки бери і їж готове. Знаєте тепер, що значить нова конституція?

Драпіжники трохи зо шкіри не повискакували з радости, почувши таке мудре вияснене нової конституції. Справді — подумав собі всякий, — коли зьвіряча рада ухвалить наш бюджет, то тоді всякий скаже: щож, самі ухвалити, самі того хочете, то й давайте добровільно. А вже цар на те й є царем, аби

звіряча рада ухвалила все те, чого йому треба і чого він зажадає.

І всі почали підскакувати з радости як хто міг найвище, і вити і ревти і пищати і кричати всіми голосами: „Слава, слава, слава нашому мудрому цареві!“ А далі побравши ся за передні руки давай виводити перед царським престолом величній національний танець, а хор що найдобірнійших співаків затагнув на двацять чотири голоси преславну пісню:

„Многая - гая - гая,
Многая - гая - гая
Літа - та - та - та - та - та - та,
Літа - та - та - та - та - та - та,
Многая літа!“

Не треба вам і доповідати того, що все й справді стало ся так, як казав Лев. Медведі, Вовки, Риси, Шуліки, Орли і всякі звірячі драпіжники дуже докладно пообраховували собі, кільки їм і всьому їх роду і приплодові потрібно на рік страви. З тих обрахунків цар звелів своїм міністрам уложити бюджет, скликав велику звірячу раду з усеї держави і сказав:

— Ну, дітоньки, маєте, славити Бога, нову конституцію. Щож, до вподоби вам вона?

— До вподоби, ваше царське величество!
— закричали всі звірі.

— Добре, дітоньки! Дуже мене се тішить. Тепер же вважайте, що вам скажу. Усі ви обов'язані пильнувати її, як ока в голові і в разі потреби все, але то все що маєте, навіть житє своє, посвятити для неї!

— Кождої хвилі готові ми се зробити! — зякричали в патріотичнім одушевленю Осли, Воли, Барани і інші зьвірі.

— Дуже мене тішить ваш патріотизм, — сказав Лев. — Вірте, що я вмію його цінити. Конституція, котру я дав вам і котра по вік віка становити буде славу мого правління, дорога мені так само як і вам. Щоби стерегти її, зберегати як найвищу святощ і боронити против усякого нарушеня вишнього і внутрішнього, я не тільки готов сам трудитись день і ніч, не жаліючи поту й крови, але надто установив постійну сторожу, під котрої охороною кождий з вас, навіть найслабший, може супокійно спати.

— Дай тобі Боже много літ прожити, наш мудрий і милостивий царю! — крикнули всі зьвірі, хоть уже не так радісно, як першим разом. А цар говорив далі:

— Ось вам обрахунок. На удержанє моє і моєї сторожі маєте давати добровільно те, що тут прописано, а я за те ручу вам, що в цілім краю по віки вічні панувати буде божий супокій.

Слуги роздали всім зьвірячим послам друкований рахунок. Заглянули послы в той рахунок, і аж мороз пішов у кожного по за плечима. Але що вже було робити! Бодай чоловік має чорне на білім, що коли і кому має дати і знає, що більше від него не зажадають.

— Секретарю — сказав Лев, — відчитай бюджет, може хто схоче в тій справі голос забрати!

Тоді підняв ся один старенький Осел і сказав:

— Вношу, аби увільнити пана секретаря від читання. Всі ми прочитали той бюджет і знаємо відразу, що без бюджету не можна. Всі ми віримо своєму цареві і готові для него на все. Для того вношу, аби рада ухвалила сей бюджет без дискусії, відразу. Хто є за тим, нехай встане з місця.

Всі встали. Бюджет був прийнятий. Від того часу в звірячій царстві запанував правдивий божий супокій.

ІСТОРІЯ КОЖУХА.

Присвячую Іванови Сандулякови Луки з Карлова.

Був собі кожух. Простий баранячий кожух, навіть не надто новий; правда, не латаний, та вже порядно проходжений, просяклий запахом людського поту, з поблеклими від давна прикрасами, що колись надавали йому характер типового покутського кожуха. Словом, тепер то був кожух звичайний, буденний, невидний, не цікавий для етнографа-аматора і на око без найменшого права до гордості.

А про те він був дуже гордий і в бесідах із самим собою, які вів звичайно в нічній темряві, висячи на жердці над постілю господаря, чванився та виносився незвичайно.

„Щож то, — міркував він, — котрий кожух, котре футро, котрий опарат церковний має більше право до гордості й поваги від мене? Правда, лисам, покритим іранатовим сукном, більше панькають та шапкують, перед опаратом церковним більше припадають, та що тото значить! Усе про людське око! Бо, кажучи правду, якіж їх заслухи? Хиба тільки, що одно від одного більше коштують. Чи можуть же вони зрівняти ся зо мною, простим,

бідним кожухом, що своїм натуральним теплом ogrіваю всю родину? Так! сьміливо можу сказати, що без мене одного ніхто, але то ніхто з родини мого господаря не міг би підчас зими виглянути з хати. Бо я їх єдиний кожух, єдина тепла одежа. І нехай мені вельможні лиси і вовчі шуби покажуть одну одежу, що так вірно, невтомимо і безкористно служить своєму господареві, як я!

„Тільки що перші кури запіють, уже встає господарь, тягне мене з жердки та йде до стайні досипати худобі січки з вівсом. Верне зі стайні і стане до праці, різати січку для коней,—уже господиня накидає мене на плечі та йде до стайні коровину видоїти. Верне від корови, знов господарь одіває мене на себе та йде на подвірє дров нарубати. Нарубає дров, напоїть коні коло криниці, коровину, воду принесе і вертає в хату, але мені нема супочивку. Вже мене одіває донька, дівчина, що йде на цілий день прости до багатого сусіда, за ложку страви та за сердечне спасибі. Тільки що туди прийде, служниця того багача несе мене знов домів, бо мушу повнити нову службу. Синочок господаря, семилітній хлопчина, ззівши кусник хліба з чосником і мисчину теплої затирки, мусить іти до школи. Тож бере мене також на свої дрібні плечі, хоть майже по кістки йому сягаю і долішнім кінцем тягну ся по свігу, і йде до школи. Тай тут я не можу довго забавити. Ще в сїнях знімає мене з хлопчини парубок — слуга другого сусіда багача, що потребує мого господаря, аби йшов молотити або гній зі стайні викидати. А в полудне, коли діти виходять зі школи, знов той самий парубок несе мене до школи, щоб я хоронив

від морозу хлопчину, як вертає домів. А з дому несе мене знов до господаря, а вечір знов мандрую по доньку. І так цілісіннький день переходжу, як ткацький човник з кута в кут, із плечей на плечі, від праці до праці, завше до услуг готовий, завше пожаданий, тужно очікуваний і з дякою приймааний. Справді — так жити, то значить не дурно жити! То значить сповняти своє призначенє, служити ретельно, бути позиточним! Так живучи, можна чути ся вдоволенням зі сповнення своїх обовязків, можна чути ся гордим.“

Оттак міркував собі сердечний кожух. Одно тільки його смутило, що надто швидко зуживав ся.

„Чую, що не довго вже мені животіти. Незабаром шви потріскають, волос вилізе, ба навіть шкіра де-не-де вже починає тріскати. І щож тоді зробить мій бідний господарь? Знаю, що вже від давна найгорячіше його бажанє — стягнути ся на новий кожух, та як же далеко до здійсненя того бажаня! Від коли пан дідич ліси повирубубав, нема зарібку з кіньми в зимову пору. Овець не держить, а що руками зимі заробить, то ледви стає на яку таку обув і на податок. Відкиж тут до кожуха? А без кожуха зимі як без духа! Ой, тяжка хлопська доле!“

II.

Одного дня зайшла маленька зміна в розкладі кожухових услуг.

Ранок минув, як звичайно.

Кожух відвів хлопчину до школи, коли се прибігає його господарь, батько хлопчини, в легкій полотнянці. Вбіг до школи, учителя не було — і хухаючи в пальці, сказав швидко хлопцеві:

— Юруню, дай по мені кожух! Пан дідич прислав по мене, каже мені їхати з його фірами в ліс.

— Ой, а як же я верну зі школи без кожуха? — повідає хлопець, скробаючи ся в голуву.

— Візьми, синку, ноги на плечі тай біжи хутко, то загієш ся, нічого тобі не буде — сказав батько, одягаючи кожух. — А може Бог дасть, що в дворі знайду ліпшу роботу, то на другий кожух стягнемо ся, — додав, аби потішити затурбованого хлопчину.

Того дня вже кожух цілий день не злавив з плечей господаря. Коли вечір оба вернули домів, кожух у трьох місцях потріскав на рукавах, і господарь воркотів невдоволений, бо окомон за роботу мало заплатив і навіть на другий день не казав приходити.

Та найгіршу біду застали дома: Юрцьо лежав хорий. Горячка з'їдала хлопчину, спеклими устами стогнав без тям і тільки одно повторяв: „У боці мене коле, ой коле!“

Від того дня змінила ся кожухова доля. Хлопець не ходив до школи. Що там радили, як хухали і шептали і плакали родичі, не вмію того сказати. Досить того, що пележавши зо дві неділі, Юрцьо подужав. Аджеж тверда хлопська натура! Щезла горячка, перестав кашель, не стало колотьби в боці, тільки лишило ся ослаблене. Рвав ся хлопець до школи, та

мати, бачучи його безсильність, не хотіла його пустити.

Коли се одного разу, власне як ціла родина сиділа коло миски затирки, а кожух висів на жердці, двері отворили ся і ввійшла в хату пресвітла власть громадська: десятник і присяжний.

— Слава Йсу! — сказали входячи.

— На віки Богу слава! — відповів господарь устаючи від стола.

— Час до обіду — сказала господиня.

— З Богом сьвятим, най Бог благословить — відповіла власть громадська.

Хвилю панувала мовчанка в хаті.

— Просимо сідати — сказав господарь. Власть сіла на лаву.

— Щож вас, панове, до нас приводить? — питає господарь.

— Та то ми, куме Йване, не самі від себе — сказав скробаючи ся в голову присяжний. — То пан начальник нас прислав.

— Ой, а щож там нового? — йойкнув господарь. — Адже шельварок я відробив.

— Та то не про шельварок — сказав десятник. — А от, хлопця до школи не посилаєте. Пан учитель на кару його подав. Маєте римського заплатити.

— Римського? А Боже! — скрикнув Іван. — Таже хлопець був хорий!

— А хтож то знав? Чому-сте про те вчителєви не донесли?

— А Боже милий! Чиж то чоловікови тото в голові? — сказав Іван.

— Га, а ми також тому не винни. Нам наказано стягнути з вас кару, римського.

— Хоть мене на муки тут беріть, хоть мені шинами підошви печіть, коли на моїм цїлім обійстю римський готівкою знайде ся!

— Нам нічого до того, кумцю любий — сказали присяжний і десятник. — Ми, куме, громадські слуги: що нам накажуть, мусимо робити. Нема грошей, нам наказано брати що можемо. Ось кожух!

— Куме, той кожух, то наш єдиний маєток! — крикнув господарь як опарений. — Без него ніхто з нас не має в чім виглянути з хати на мороз.

Та даремні були благання. Вже кожух був у руках десятника, а сей оглянувши його, сказав киваючи головою:

— Ну, два, три римські він іще завше варт!

— Не бійте ся, куме — сказав присяжний. — Кожух ваш не пропаде. Занесемо його до Юдки. Сьогодні принесете римського — сьогодні вам той кожух вернемо.

— Алеж куме, бійте ся Бога! — сказав Іван. — Відкиж вам візьму римського? Аджеж без кожуха зими заробити не можу!

— Що нам до того? Візьміть, де хочете! Ми маємо острій наказ.

— Таже кожух мокрий — сказала господиня ламаючи руки. — Коби бодай жид його осушив, поки де кине в коморі.

Та власть уже не слухала сих слів. Десятник узяв кожух під паху і не поздоровивши нікого вийшов із хати. Вийшов за ним і присяжний. Ті, що лишили ся в хаті після того, як винесено кожух, дізнали такого чутя, як коли би винесено трупа когось найдорожшого з родини. Хвилю сиділи як остовпілі і тільки

опісля мов на коменду обі жінці заридали в голос, хлопець отер сльози рукавом, а сам господар сидів понурий коло вікна і оком слїдив за властю, що нї відси нї відти впала як вихор і понесла власне те, без чого ціла родина як стій стала в двоє бідніща і зовсім безпомічна.

III.

Минув тиждень від того дня. Іван якимось чудом добув відкись римського, занїс до війта і дістав дозвіл — узяти назад заграблений кожух. Разом з десятником пішов до Юдки, радий, що прецінь знов дочекає ся кожуха в хаті. Та радість його незабаром минула. Коли Юдка винїс кожух із комори, Іван уже з далека почув сопух гнилизни. Мокрий кожух, пролежавши тиждень у вохкій коморі, став зовсім непридатний до вжитку, зігнів і в пальцях розлазив ся. Йойкнув Іван і аж за голову вхопив ся руками.

— А Бог би вас побив! — сказав обертаючи ся то до десятника, то до жида.

— Ни, а мене за що? — відповів Юдка.
— Чи то я обовязаний сушити ваші кожухи?

— А я також тому не винен — відповідав десятник. — Казали мені заграбити — я заграбив, решта не до мене належить.

— Алеж бійте ся Бога — лементував Іван. — Я римського заплатив і втратив кожух! Хтож мені мою кривду верне?

Юдка і десятник тільки плечима стиснули.

СВИНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ.

(Присвячую пам'яті Антона Грицуняка.)

Отсе оповіданє — не моя духова власність. Я чув його в Збаражі, в східній Галичині, від старого селянина на прозвище Антона Грицуняка, що оповідав се на народнім вічу. Грицуняк, се дуже цікава поява, один із немногих живих іще ¹⁾ недобитків того племені оповідачів і бандуристів, що складали старі думи про діла і пригоди козаків Грицька Зборовського, Кішки, Безродного, Андибера, про битви Хмельницького з Ляхами і про трагічну втеку трьох братів із Азова, і співали-промовляли їх заслужаному козацькому війську. Його зверхній вигляд зовсім непоказний; се простий собі сивий дідусь, одягнений не пишно, а навіть бідно, не надто високий, сухий, з лицем поораним трудами життя, але повним виразу, з чорними, блискучими очима. Він не вирізняєть ся нічим із юрби селян, рідко вмішуєть ся в розмову і на перший погляд не виявляє інтелігенції вищої по над звичайний рівень галицького селянина. Розумієть ся, він не вміє ані читати, ані писати.

¹⁾ Він умер 29 марта 1900 р.

Кілька хвиль перед початком віча розмовляв я з кількома знайомими селянами. Грицуняк наблизився до нас, нас представили одного одному, ми обмінялися кількома словами і розійшлися. Мої знайомі, переважно молоді селяне, що покінчили народні школи і пильним читанем книжок розширили свою освіту, не могли мені нахвалитися Грицуняка за його незвичайний бесідницький талант і за те, що він, один із немногих людей старшого покоління, душею і тілом прилучився до радикального селянського руху.

Не диво, що я був дуже цікавий на його промову. Але віче розпочалося, точку за точкою денного порядку обговорювано і залагоджувано, а Грицуняк не зголошувався до слова. Аж при остатній точці денного порядку, де заповідалися „внески і інтерпеляції“, виліз він на стіл, що заступав місце трибуни, виліз якось нерадо і очевидно піддаючи ся намовам знайомих. Якийсь рух і шепіт пройшов по залі, коли його фігура показалася над збором, і всі зібрані, котрих було звиш 600 людей щільно напханих у недуже великім підсїню, затихли хоч мак сій.

— Та, коли маю говорити, — промовив Грицуняк зовсім поважно до тих, що стояли найближше него, — то мушу мати папір перед собою. Я то, по правді, неписьменний, але свої нумери знаю, і без паперу не вмію говорити. Нехай се буде хоч би лише податкова книжечка.

Грімкий сьміх привитав сю першу Грицунякову заяву. Один із тих, що стояли найближше него, подав йому картку незаписаного паперу. Грицуняк узяв його в обі руки і держачи

перед собою, немов читаючи з него почав свою промову таким монотонним, співучим виголо-сом, немов наслідував сільського школяря, що починає читати „по верха.“ Пізнійше його ви-голос значно оживив ся, не виходячи про те з тону ритмічної, ніби біблійної прози. Що хви-ля ціле зібранє переривало його оповіданє грімким реготом, але бесідник навіть вусом не моргнув; навпаки, при ненастанних вибухах за-гальної веселости його лице набирало чим раз поважнійшого, навіть понурого виразу, поки при кінці не дійшло до повної, деревляної апа-тії, котрої гумор і іронію виявляли тільки незвичайно блискучі очі під навислими бровами.

— Слухайте, братя, яку то я розмову мав недавно з одним моїм старим приятелем. При-ходить, бачите, до мене мій приятель і ровес-ник, що ми з ним уже давно не виділи ся. Привитали ся ми, як Бог приказав, а я й пи-таю його:

— Ну, старий приятелю, як же ся маєш? Як тобі поводить ся?

— Богу дякувати, маю ся не зле і пово-дить ся мені добре, — він так до мене.

— Ну, се гарна новина, — кажу, — і я дуже рад би знати, якого то ти такого добра зазнаєш?

— Якого добра? Ну, се не тяжко сказа-ти і ти сам се знаєш.

— Ні, ні, так ти мені не викрутиш ся, — сказав я до него. — Мусиш мені докладно ска-зати, що тобі за добро таке притрапило ся.

— Ах, приятелю, — відповів він, — хи-баж се не добро, чого ми, Богу дякувати, до-жили? Подумай лише: панщини від коли вже

не робимо, перед законами всі ми рівні, чи пан чи хлоп, ну, тай конституцію, спасибі їй, маємо.

Він так багато наговорив відразу, що при остатнім слові йому не стало духу.

— Еге любий друже, — мовив я, — се справді дуже гарні річи, про які ти тут наговорив, тільки знаєш, не треба придивлятись їм надто з близька.

— А то чому?

— А тому, що вони так, як ті крамські хустки — пускають фарбу, а та фарба потім брукає пальці чоловікови.

Мій приятель не міг того зрозуміти, і для того я мовив до него далі:

— Бачиш, любий приятелю, се щира правда, що ми тепер уже не мусимо робити панщини. Але чи не схотів би ти пригадати собі троха докладнійше, як то тоді бувало, а як у нас тепер?

Мій приятель не міг пригадати собі те так докладно, то я мусів троха підратувати його своєю пам'ятю.

— Не правда? Тоді кожного дня скоро рано ходив панський атаман по селу від хати до хати, стукав костуром до дверей і кричав: „Ей ти Йване, Грицю, Семене, ану, на панщину, бо будуть буки в роботі!“

— Ая, ая, так було тоді, — сказав мій приятель і мимовільно почухав ся в таке місце, де його в тій хвилі зовсім не свербіло.

— А якжеж нам тепер? Атаман не ходить уже з костуром по селу від хати до хати, се правда. Але що робить хлоп? Ось я тобі скажу, любий приятелю. Хлоп устає з доброї волі рано-ранісінько, бере курку або пів копи

яець і йде до того самого атамана — тепер він називає ся „пан ржонца“ — кладе перед ним свій дарунок і просить його „клінне вашеці“, щоб позволив йому вийти робити панщину на панським лані. А коли прийде без подарунка, то пан ржонца дасть йому в карк і полишить йому ласкаво свободу — вмирати з голоду.

Мій бідний приятель не здобув ся нічим відповісти на ті слова, а тільки зітхнув тяженько і похитав головою.

— І перед законом ми рівні, — так говориш, любий приятелю, — се я так до него балакав далі. — Мусить бути й сьому правда, хоч я доси якось не міг того добачити. Коли прийду до пана старости або до пана судії, або навіть до автономічного виділу повітового, то все ще чую те саме, що й перед 1848 роком: „Чекай, хлопе! Геть відси, хлопе!“ А коли я раз поспробував бути премудрим і покликати ся на свою рівність перед законом, то дістав по-заушника такого цупкого та дзвінкого, як із за атаманських часів. А от погляди ти, як прийде до канцелярії пан дідич, пан державця або хоч би простий пан арендарь, то його ніколи не заставляють чекати на дворі, але зараз просять сідати і поводять ся з ним так чемненько, так делікатно!... Ну, таку саму рівність мали ми й перед 1848 роком!

— Але тоді були буки! — докинув мій приятель і знов мимовільно почухав сь в те місце, де його не свербіло.

— Правда твоя, — відповів я йому, — тоді були буки, а тепер повигадували дещо таке, що зовсім стане за буки. І ще може й з підсипкою. Ось послухай, що сказав один мій сусід до пана старости. Бачиш, мого сусіда,

преспокійну собі людину, підкусило щось поїхати до Відня, — знаєш, із тою великою депутацією, що їздила до цісаря скажити ся на ті кривди, які терпів нарід від Баденього. Ну, а потім знаєш — та депутація вислухала що вислухала у Відні, а як вернула до краю, то всіх бідних депутатів почали тягати на протоколи і карати. То й мого сусіда не минуло се добро: пан староста засудив його на 50 римських грошевої кари. То мій сусід як вислухав той вирок, тай зібрав ся на відвагу тай каже: „Пане старосто — каже — я бідний чоловік. Коли я вже допустив ся того великого злочину і їздив до цісаря скажити ся на ясновельможні соймові вибори, то що вже діяти, я готов прийняти за те справедливу кару. Алеж бо моя жінка і мої діти в тім моїм злочині нічогоїсьнько не винні, то за щож ви їх караєте? Карайте мене самого, а не їх. Адже коли ви накладаєте на мене таку грошеву кару, то аби стягнути ся на неї, я мушу продати свою остатню корову і ще й остатню свиню і ота кара гірше впаде на мою челядь, ніж на мене самого. Тож прошу вас, вельможний пане старосто, чи не могли би ви зробити мені ту велику ласку і переіменити мені ту грошеву кару на буки? Я, Богу дякувати, хлоп сильний і здоровий, 50 буків ще якомсь витримаю, але 50 римських грошевої кари, того бігме не витримає моє бідне господарство.“ Так говорив мій бідний сусід до пана старости, але пан староста не вволив його волі, бо, мовляв, ми тепер перед законом усі рівні, буків нема, а що велять заплатити, те заплати, хоч із коліна вилупи. І мій бідний сусід жде тепер леда-день урядової езекуції та грабежу на все своє до-

бро, бо тої грошевої карі не заплатив і доси. Ну, і щож ти скажеш, любий приятелю, про ті новомодні буки, які замість певної одної частини тіла бють цілого чоловіка і ще й усю його сімю?

Мій приятель знов не здобув ся ні на яку відповідь, а тільки зітхнув тяженько.

— І конституцію маємо також, — почав я по короткій мовчанці знов говорити до свого приятеля, — ая, маємо! Кажуть, вона дуже гарна і препишна. Ти бачив її коли, любий приятелю?

— Бачив? — здивував ся мій приятель. — На папері, в книжці друковану бачив, чому ні?

— Е ні, я не про паперову говорю, — відповів я, — а про правдиву, таку, як вона виглядає по самій правді. Бачив ти коли сю дійсну, живу конституцію?

— Як жеж її можна бачити? Аджеж усі ми жиємо в ній, відчуваємо її...

— О, так, відчуваємо її, се ти правду сказав. А ось я бачив її на власні очі і хочу тобі се оповісти. Їду ото я раз зі своїми двома синами до Тернополя на ярмарок. Перед нами їхав незнайомий мені господар з жінкою. Чоловік сидів на переді і поганяв кіньми, жінка сиділа з задку на сидженю, а між ними, обстежена соломою і добре звязана лежала здорова, годована свиня, що її везли до міста на продаж, і спокійно вистромила з воза свою клапоуху голову. Приїжджаємо до Тернополя, переїжджаємо через рогачку, аж тут, ади, коло рогачкової будки сидить підстаркуватий панисько, має в руці блискучий ніж і курить люльку на довгім цибусі — от таким довгім!

Скоро тільки побачив віз із свинею, зараз зір-
вав ся з лавки і крикнув як з бодні:

— Стуй, хлопе!

Господарь зупинив віз, а панисько з ножем
наблизив ся до них.

— Що тут везеш на возі? — запитав він
остро.

— Свиню, проше ласки пана, — покірно
відповів господарь.

— Та я й сам бачу, що се свиня, але як
ти везеш її? Га! Чи не бачиш, що бідній ху-
добині від посторонка геть попухли ноги? А ти
лайдаку, а ти непотрібе, чи ти не знаєш, що
не вільно так мучити бідну скотину?

Сее мовлячи панисько наблизив ся до сви-
ні і своїм ножем розтяв на ній посторонки так
шпарко, що в поспіху покалічив свинячі ноги.

— Марш на поліцію! Мусимо тебе пока-
рати як слід! — кричав невмолимий панисько
і свинячий освобідник.

Хлоп сидів переляканий, як задеревілий
на возі; він почав було випрошувати ся у серди-
того паниська, але де тобі, сей ані слухати не
хоче! Але хлопова жінка була, видно, догадли-
війша. Вона зміркувала, як спекати ся біди.
Поки там її чоловік перемовляв ся з неподат-
ливим паном, вона витягла з за пазухи черво-
ну хустину, пошпортала ся в ній якусь хвилю,
видобула завязаних у однім її розі 20 крейца-
рів (вона певно два дни гірко робила і голоду
намліла ся, поки заробила їх!), втиснула їх
неподатливому паниськови в жменю і почала
тоді й собіж просити його разом із чоловіком.
Аж тепер неподатливий панисько по троха змяк
і промовив:

— Ну, сим разом ще вам дарую і пушу вас вільно, але памятайте собі се, доки життя вашого!

Підчас тої пригоди я зі своїм возом відїхав був троха на перед, але казав хлопцям затримати віз, бо хотїв побачити, який буде конець тої справи. Почекали ми добру хвилю, поки господарь зо свинею знов проїхав попри нас. Але порядок на возі був уже тепер зовсім не той, що вперед. Жінка сидїла на передї і поганяла кіньми, а чоловік сидїв із заду і обома руками держав свиню, обнявши її за шию. А свиня, увільнена з посторонків, стояла тепер на возі просто, роззирала ся на всі боки, кождої хвилі полохаючи ся перед кожним новим предметом, кождої хвилі готова до скоку. І не довго тревало, аж ось надїхала блискуча панська четверня: конї чвалали, дзвоники тельенькали, фірман лускав з батога... Свиня перепудила ся страшенно, кинула ся і вискочила з воза. Господарь, що держав звіря за шию, був очевидно слабший від него і також вилетїв з воза і впав так нещасливо, що розбив собі до крови лице о камінь, а свиня в ноги! Аж мої хлопці посхапували ся з воза, дігнали її і помогли господареві пішки завести її на торговлицю. От так то, друже мій, виглядає у нас свинська конституція!

Але се ще не все.

По полудні того самого дня вертав я з Тернополя — так завчасу, щоби на ніч заїхати до дому. Наближаємо ся до рогацьки, а там усе ще сидить той сердитий пан з блискучим ножем і спокійнісенько пакає собі люльку на довгім цибуєї. Повів я очима по передміських полях, аж бач, геть далеко на гостинці йдуть

два чоловіки в хлопеськім убраню і рівним кроком наближають ся до міста.

— Ну, ті певно довго служили при війську, — подумав я собі, — і так там твердо навчили ся „sloma-siano“, що й тепер іще, на старости літ, держать крок і машерують рівно в ілді.

Але коли вони вчинили ся до нас троха ближше, побачив я за ними щось чорне, а по над їх головами щось блискуче, ніби довгий огнистий язичок. То вже не треба було великої премудрости, щоб виміркувати, що се шандарь. А коли надійшли ще ближше, то я почув при кождім їх кроці таку тихеньку музику: дзінь-брязь! дзінь-брязь!

— Ага, подумав я собі, — ось у чім тут штука! Ось чому вони так остро крок тримають і так рівно машерують у ілді! Але чекай но ти, пане шандаре! Нехай но ти надійдеш до рогачки! Нехай но ти з тими бідними, так болюче до купи скованими людьми покажеш ся на очи сердитому панови з блискучим ножем, — там то ти пізнаєш, як то можна так мучити хрещене сотворіне!

І я вже трепещав у душі, щоби сердитий пан при рогачці з надто великого поспіху при розбиваню кайданів, якими сковані були ті нещасні, не покалічив так і їх рук, як покалічив був свинячі лаби. Не менше цікавий був я й на те, як то накинеть ся сердитий пан на нелюдяного шандаря і як поведе його на поліцію. Але на моє превелике диво нічогоїсьнько подібного не сталось. Два сковані чоловіки і шандарь спокійнісенько перейшли через рогачку і пройшли по при сердитого пана. А сердитий пан не то щоб остро накинув ся на

шандаря, але де там! устав і поклонився йому дуже чемненько, а я з от таким носом поїхав до дому. Так от тобі, любий приятелю — закінчив я свою розмову, — так виглядає хлопська конституція. Хлоп мусить завидувати простій свині.

Бурливі оплески, що зірвалися по тій промові, тревали досить довго. Коли втихли, старий Грицуняк додав:

— Вибачайте, мої любі, я властиво повинен був сказати вам се при точці „причини еміграції“, але думаю, що й тепер воно ще не за пізно.

І з сими словами він зліз зі стола.

ОСТРИЙ-ПРЕОСТРИЙ СТАРОСТА.

I.

Був собі раз у Галичині староста, тай острый-преострий! Вони то в тім краю всі острі, але староста пан Замятальський був іще геть-геть острійший від інших. Хоч молодий іще чоловік — йому ледво минуло 45 літ — він не тільки авансував уже на те високе і одвічальне становище, але загалом мав славу взірцевого старости, а дехто вважав його „мужем будучини“, призначеним на те, щоб усім „елементам перевороту“ в краю показати, де раки зимують, що в галицькій „одинокій урядовій“ а також у „другій краєвій мові“ виходить більше менше на одно і означає той педагогічний метод, який у сьвятім писемі описано гарними словами: „дати кому рани і скорпіони.“

Колиж слава сього пана старости швидко по його вступленю на урядоване почала приймати по просту страховинні розміри, постановив я уладити собі прогульку в його повіт, щоб на собі особисто досвідити благодати його адміністративної здібности. Надто я міг повеличати ся, що був старим шкільним товаришем пана старости, і се додавало мені надії,

що неохотно від нього самого і від його підвладних дізнаюся не одної цінної річі для прояснення внутрішньої політики.

На разі я заїхав у відлюдне, належне до того повіту гірське село, де, як то у нас кажуть, медвідь рогачку замикає, а сьвіт дошками забитий, і почав собі помаленьку студіювати відносини. Та ледво минуло два дні, коли в селі появилася шандарь, простісенько примашерував до моєї хати і остро запитав мене, чи маю пас? Я відповів, що я, Богу дякувати, не з за границі і показав йому ріжні свої папери, якими ідентичність моєї особи була вилегітимована достаточо. Але для строгого „ока закона“ сего всього було за мало і він візвав мене, зараз забирати ся з ним до М., столиці і резиденції пана старости. Се була досить далека і тяжка дорога, більше як 20 кілометрів, горами, лісами і дебрами. Справедливо побоюючись, що в тих відлюдних пустелях у мене несумнівно є шайка уоружених спільників, які захочуть відбити мене з рук справедливости, прикрасив шандарь мої руки добре припасованими зелізними обручками, що були злучені зелізними брязкальцями, і так пристроєний вибрав ся я в добрій обезпеці в дорогу, „день перед мною, а ніч за мною.“ Я-ж мав намір подорожувати для студій, то й отся оригінальна піша прогулька була для мене також свого рода студією.

Скоро ми вийшли з села і піддержуване строгої урядової поваги зробило ся зовсім безпредметне супроти безлюдних піль і лісів, то шандарь, що дося зі своїм карабіном і настромленим баїнетом ішов за мною крок у крок, підійшов так, що порівняв ся зо мною, і почав

розмовляти зовсім по людськи і добродушно. Показало ся, що він знає мене дуже добре ще з моїх студентських часів, кілька разів був у мене в хаті і читав декілька моїх книжок. Він просив вибачити йому сьогоднішнє арештованє. Аджеж він знає, що я в селі не зробив нічого злого, бо він цілісїньку ніч патрулював і слїдив і переслухував людей, що мали яку небудь стичність зо мною, але не міг довідати ся про мене нічогоїсїньку противзаконного. Але від пана старости одержав він острий і виразний наказ — арештувати мене на всякий випадок і привести до него в кайданках.

Я постановив був собі нічому не дивувати ся, що спіткає мене в тій часті мові тісній-шої вітчизни. Але при оповіданю мого вірного супутника менї таки тяжко було витримати при своїй постанові. Тим цїкавійше ждав я особистої розмови з паном старостою, яка отсе мала наступити.

Скоро ми ввійшли в обруб міста, шандарь відступив від мене і відповідно до припису йшов о крок за мною зі строго урядовим виглядом. Пройшовши через місто, де я своїми наручниками на всіх прохожих зробив більше або менше мішане вражіє, ми дійшли до забудовань староства. Се був звичайний мало-міський партеровий дім з широчезним подвірєм, стайнею, стодолою і з криницею з журавлем на середині. Кури і качки прохажували ся по подвірю, а надутий, вічно сердитий і булькїтливий индик, бачилось, панував над усіми і виглядав мов символ сего цїлого урядового місця.

В сінях стояло кільканацять селян у дрантивих одежах, з шапками в руках. Шандарь, що очевидно вернув із подібної місії, як і мій,

стояв оперши ся о деревляну галерію, поставивши сумирно свою „жінку“, себ то свій ка-
рабін, обік себе. При моїм приході оба шан-
дари привитали ся і пробуркотіли кілька незро-
зумілих для мене слів. Селяне розступили ся
в дві лави і ми ввійшли до тісного, досить тем-
ного і брудного і зовсім порожнього передпо-
кою. Тут шандарь зняв із мене кайданки і
крадькома поцілував обі мої руки в тих місцях,
де від тиску заліза понабігали були сині обруч-
ки. Здає ся навіть, що при тій нагоді він ку-
лаками обтирав собі щось із очей, але може се
так тільки мені видало ся, бо вже в найблиз-
шій хвилині він стояв випростувавши ся як
струна і відвернений від мене обтріпав свій
мундур, застукав розмірено три рази до две-
рей повітового „святая святых“ і непоклика-
ний ввійшов до середини.

Я лишив ся сам у передпокою. По зви-
чайних двох годинах чекання шандарь вернув
і велів мені вийти. Він ввійшов за мною, велів
мені зупинити ся близько порога і сам станув
німий і випростуваний у „штелюнку“ обік мене.
Пан староста сидів при своїм урядовім столі
на супротивлежнім кінці досить просторої кім-
нати і писав щось. Здавало ся, що він дуже
затоплений у якійсь вельми пильній праці, бо
пройшло кілька мінут, поки здужав відірвати
ся від неї і обернути ся до нас лицем. Усе ще
обернений до нас плечима, а тільки зирнувши
звизом і не рушаючи ся з місця він озвав ся чи
радше буркнув:

— Прошу ближе!

Ми з шандарем поступили кілька кроків
ближе до него.

— Як називаєте ся? — запитав пан староста, що тимчасом устав був із крісла і змінив мене своїм орлиним зором від ніг до голови.

Я відповів на його питане.

— Можете йти, Бордуляк, — промовив він обертаючи ся до шандаря, — але зачекайте там у сінях.

Шандарь салютував по військовому, зробив остро-військове „kehrt euch“ і пішов.

Пан староста поступив пару кроків до мене. Його лице було зовсім супокійне, лише стиснені уста виявляли тверду рішучість.

— П-гане — промовив він до мене таким голосом, яким можна би було промовити до сумління глухо-німому коневі — як ви сьмієте приходити до мого повіту і бунтувати мені хлопів?

Я відповів зовсім покійно, що не бунтував нікого, а хіба тільки від деяких баб позаписував пару опришківських пісень.

— Пане, не жартуйте! Справа поважна. Я маю докладну реляцію про все, що ви робили і говорили.

— То мене дуже тішить, коли се справді така докладна реляція, — промовив я. — То в такім разі пан староста певно знають, що я не зробив нічого противзаконного.

— Так щож ви робили?

— Думаю, що ліпше буде — осьмілився я відповісти зовсім скромно, — коли пан староста зволять мене випитати тільки про ті незаконности і бунтарства, про які там стоїть у реляції. А все инше пану старості може бути байдуже.

— Ні, пане! Ніщо мені не байдуже! — відповів усе ще грізно пан староста, знаючи добре, що в його реляції нема нічого такого.

Замість відповіді я поклав перед ним свою записну книжку, де я позаписував народні піснї і бібліографічні виписки із старих церковно-славянських друків, знайдених мною в церкві того села — розуміє ся, руськими і церковно-славянськими буквами. Пан староста вхопив книжку і почав перегортати картки, але на його чолі знов почала набігати гнівна жилка.

— А се що має бути?

— Записки і виписки, які я поробив у вашім повіті. Адже в реляції певно щось про них говорить ся.

Пан староста ще раз кинув ся перегортати картки книжки і знов відвернув ся від неї розчарований.

— Я сего монгольського письма не вмію читати. Розповідajte мені устно, де і з ким ви були, що робили і що говорили?

— Жаль мені дуже, але я все забув. Пан староста зрештою знають се все ліпше.

— Відки у чорта маю я се знати? — скрикнув староста.

— З вашої докладної реляції. Зрештою пан староста веліли мене увязнити і закувати.

— Що? Закувати? — перебив мені староста. — Я велів вас — закувати? Пане, як сьмієте — —

— Про се ми ще поговоримо пізнійше. Я тільки думав, що коли пан староста дали таке виразне розпорядженє жандармови в тім дусі, то мусите преці найліпше знати, якого злочину я допустив ся. Отжеж жадаю, щоб мене пере-

слухано про той мій злочин, або зараз відставлено до суду.

Пан староста попав у велике пересерде і почав очевидно збентежений бігати сюди й туди по канцелярії, булькочучи якісь слова і фрази без ладу і звязку — не знати було, чи то монольоґ, чи призначена для мене, але держана в дуже загальних виразах моральна проповідь.

— Ну, чи бачив хто таке! Ось тобі на! Такий премудрий панич! Зараз його переслухуй, а він усе забув. До суду його віддавай. Ну, ну, суд нам не втече. Про ті самі злочини! Ого-го, щоб я був такий дурний і зараз таки, ні стій ні пожди, допустив аж до злочину. Се би вам було дуже на руку. Але я — пишно-б я на тім вийшов! О ні, мої панове! Не туди взяли ся. Я не буду під вашу дудку танцювати. Я розумію своє становище зовсім не так, як вам се снить ся. Зовсім не так! Я почуваю себе одвічальним, од-ві-чаль-ним, розумієте! Одвічальним за спокій і порядок у моїм повіті. А тут приплентає ся такий панок Бог зна відкіля і важить ся без мого дозволу і без контролі швендяти по селах та відбувати по ночах сходини з мужиками!

І нараз зупинив ся, приступив до мене майже ніс до носа і запитав швидко і остро:

— Про що ви говорили з мужиками минулої ночі на попівськім подвір'ю?

— Не знаю, пане старосто. Запитайте мужиків.

— Ага, коли-б бестії хотіли що сказати. Зрештою — розуміє ся — я вже знайду способи, щоб вивідати все до слова.

— Отець парох був також при тім. Запитайте пароха — промовив я іронічно, бо ніяких вічних сходин на подвір'ю не було.

— Ага, сей як раз до того! — скрикнув сердито пан староста. — Такий бунтівник, задирака, неспокійна голова, такий... такий... такий шизматик найгіршого ґатунку.

І він кинув ся знов бігати по канцелярії, розмахувати руками і пережовувати бавовну свого монольоґа. Нараз зупинив ся знов і наблизив ся до мене — сим разом з виразом глибоко стурбованого трагічного батька.

— Але прошу-ж вас, пане доктор! Адже ви розумний чоловік... Як же ви могли бути такі необережні, такі... такі... такі неделїкатні, їй Богу, *c' est le mot*, неделїкатні. Аджеж знаєте моє одвічальне становище і навмисне їдете сюди, щоб наробити мені клопотів. Як раз мені! І за що? по що?

Я витріщив очі і відповів, що про його становище і про його одвічальність у мене й помислу не було і що я приїхав сюди тільки для того, бо мені було треба.

— Треба! — скрикнув він напів сердито, а напів сумно. — Н-не, се можете говорити кому иншому. Мене чейже не переконаєте, що ви задля отсеї мазанини — і він з погордою підняв зо стола свої записки, щоб зараз же з подвійною погордою кинути їх знов на стіл — задля сих дурацьких співанок та старих церковних шпарґалів вибирали ся в таку далеку та утяжливу дорогу. Розумієть ся, ви не хочете виявити мені добровільно всю правду, хочете загнати мені харамана і в душі сьмієте ся з мене, знаючи на певно, що наклали мені в ґніздо зазулинних яєць, а вже там найдуть ся

такі, що висидять їх. О, так, се з вашого боку так гарно, так благородно!

Його голос із Стенторового крику низив ся аж до плаксивої балаканини. Зворушене почало очевидячки опановувати його душу. Нараз немов нагле просвітліне спалахнуло в його мізку. Він простяг мені свою чесну правицю і скрикнув майже радісно:

— Адже-ж ми старі знайомі, докторе! Шкільні товариші, ге-ге! Ну, сїдай же, старий пайташу! Може цигарко дозволиш? Ах, правда, не вживаєш — памятаю, памятаю! З принципі! Га, га, га! То був твій перший принцип! А потім прийшли інші, такі, що Боже змилуйся!

Він сидів напроти мене за своїм урядовим столом і жалібно хитав головою.

— Ах Іване, Іване, що зробилося з тебе! З твоїм талантом, з твоєю пильністю, з твоїм знанем — що б то могло вийти з тебе, коли-б не ті прокляті принципи! Та ба, ти все був перекірливий, аби не так, як інші, і так воно й мусіло вийти, як вийшло. Я ще надїявся — і вір мені, ще й зовсім, зовсім інші надїялися, що ти таки поправишся, успокоїшся, відеш на відповідну дорогу. Та — скажи мені сам — як же тут не стратити надїю дивлячись на твої поступки!

Він замовк. Кілька хвиль стояла така глибока тиша в канцелярії і в цілім будинку, що чути було зовсім виразно, як там на подвір'ю сердито булькотав индик. Нараз пан староста схопився раптовно і на його лиці змалювалося заклопотанє.

— Алеж любий мій, ти певно голодний. Я радо запросив би тебе до себе на обід, але...

Я подякував йому і додав, що радше пообі-

даю в містї, бо-ж надїю ся напевно, що буду пущений на вільну ногу; аджеж пан староста знають дуже добре, що я зовсім невинний.

— О любчику! — відізвав ся пан староста розсміявши ся сердечно — помиляєш ся дуже. Невинний! Ти невинний? Алеж ти вже тим самим винний, що загалом істнуєш. А ще до того тут, у моїм повітї. Знаєш, я не можу тобі дарувати сього. Справдї, се було негарно з твого боку, зробити такого збитка менї, твоєму давньому шкільному товаришеви. І за що? Чисто і виключно з рафінованої злоби, щоб менї в намісництві наробити клопотів, щоб підкопати моє становище. Ну, признай ся лиш отверто, хиба се не правда?

І він поплескав мене по плечі і мов закоханий притис мене до своїх грудей.

— Значить, я арештований? — запитав я.

— Арештований! — скрикнув він немов переполошений. — Що се знов за концепт! Я — тебе арештувати! Мого давнього шкільного товариша арештувати, того, що так часто вироблював менї шкільні задачі! Того, що помагав менї при матуральнім екзаменї! Нї, анї на хвилю ти не був анї не єси арештований!

— Значить, можу йти собі геть?

— Геть? А то куди?

— До міста. Я мав би тут іще деякі орудки.

— Ну, що ти! В такім нужденнім гнізді ти мав би якісь орудки! Нї, нї, я тебе не пущу. Я рад, що раз можу побалакати з розумним чоловіком, а ще до того зі старим шкільним товаришем. А до того — ти-ж певно думаєш іще сьогодні вертати до Львова, правда?

Я сказав, що се ще у мене не постановлено на певно, що я ще не думав про се.

— Алеж так, так, їдеш до Львова — мовив він з якимсь особливим, напів благальним, напів віщим притиском. — І знаєш, що? Аджеж від нас тут битих шість миль до найближшої стації залізної дороги. Гарний закамарок, правда? Отже що то я хотів сказати тобі? — ага! Дам тобі свій власний повіз, за три години будеш на стації. Значить, маєш іще цілу годину часу і лишиш ся у мене. Так і бути, так і бути! Прошу не супротивляти ся!

До дверей застукано три рази якоюсь, чути було, тремтячою рукою.

— А се що таке? — промимрив староста і глипнув на годинник. — Ага, се певно начальник із К.!

І обертаючи ся до мене промовив з невеликими гордощами:

— Гляди лише, любий мій — заглянеш тепер у тайники моєї внутрішньої політики. Надію ся, що заховаєш се для себе — зрештою як тобі подобав ся, бо я знаю, що роблю. Отже поперед усього матимеш доказ, яка точність панує у мене в службі. Ти чув, як отсе власне застукано до дверей. Поглянь лише, як раз тепер вибила дванацята, і на сю саму годину завізав я перед тижнем до себе війта з К., щоб здав мені рапорт, як випали вчорашні вибори до ради громадської в його громаді. Ану поглянемо, чи се він?

Стуканє почуло ся в-друге і на поклик пана старости справді війшов згаданий начальник громадський і поклонивши ся низенько зупинив ся біля дверей.

— Ну? — буркнув до него пан староста.

Мужик мовчав і поклонився ще раз, ще низше. Пан староста встав зі свого місця і наблизився до мужика.

— Ну, як же там випало?

— Прошу пана старости... я тому не винен... Обурені в цілїм селї було велике... я мусїв уживати всіх способів... — гикався заклопотаний начальник.

— Ну, і як же там випало? — громовим голосом гукнув пан староста.

— Партия читальників побідила.

В тій хвилї дві блискавки мигнули в канцелярії. Се брилянт на перстені в пана старости блиснув до сонячного світла при дворазовім бистрім руху його правиці. Рівночасно залунав дворазовий різкий ляск. Се були два грімкі позаушники, якими пан староста почастував громадського начальника в одну й другу щоку.

— Ти лайдаку! На маєш! І зараз марш мені і внеси протест проти сього вибору!

— Та протест уже готовий, прошу пана старости — промовив селянин, прийнявши позаушники як щось таке, що зовсім належить до порядку річей і невідлучне від урядової поваги.

— Вже готовий? Деж він?

Селянин виняв із своєї борсукової торби велику хустку, а з неї вивязав зразу якийсь великий звиток, а з него виняв невеличку книжку, а з неї витягнув записаний і по канцелярійному зложеній аркуш паперу, який і подав пану старості з глибоким поклоном.

Острий пан перебіг по папері своїм орли-

ним оком, зложив його як належить ся і мовив :

— Добре. Можеш іти.

І селянин, описавши зігнуеною в каблук верхньою частию свого тіла поземе півколесо, вийшов за двері.

— Бачиш, мій любий, оттаку школу я проходжу з сим хлопством — озвав ся до мене пан староста з видом правдивого тріумфатора, — Так треба поводити ся з сим народом. Знаю, ти зараз почнеш загороджувати мені дорогу своїми прінципами, але я кажу тобі — все те дурниці. Житє — практичний учитель, а становище старости не менше трудне, не менше одвічальне, як становище коменданта в війні. Спокій і порядок — ось що мусить бути вдержане за всяку ціну.

— А я думав, що при тім повинні шанувати ся й закони — завважив я.

— Е, що там закони ! — вирвало ся з уст пану старості. Та зараз потім він скорчив лице як чоловік, що розкусує зернята перцю, і мовив :

— Ну, тта, розумієть ся ! Закони ! Але сеж те саме, що й я казав. Спокій і порядок ! В тім висять закон і пророки. Бо що таке спокій і порядок ? Щоб жандарми не мали нічого надзвичайного рапортувати мені, щоб я не мусів по ночі та в слоту висилати їх на шпіоноване, щоб нікого не провадили до мене в ланцюшках, щоб я не потребував списувати протоколів, роздавати позаушників, саджати до арешту. Чи думаєш, що все те справляє мені таку велику приємність ? Можеш переконати ся на собі самім. Аджеж я люблю тебе, шаную тебе дуже високо ! І по щож ти мусів

плати ся як раз по моїм повіті і зовсім не подумав навіть, що я нї за що не можу стерпіти сего? Закон не закон але я не можу, кажу тобі се раз на завсїгди.

Було стілько правдивого чоловіколюбія і дитячої неповинности в його словах, що я не міг на серію сердити ся на нього. Хто знає, коли-б я був ним і на його місці, чи й я не був би так само думав і поступав, як він!

— А все таки здаєть ся мені — промовив я — що спокій і порядок не зовсім те саме, що законність. Візьмімо зараз найблизший приклад. У селі К. панує отсей начальник з невеличкою жмінкою богатих газдів як необмежені пани. Вони винаймають громадські ґрунти, нищать громадський лїс, обкрадають громадську касу, обертають громадські гроші на свої приватні спекуляції і накладають на решту громадян такі додатки до податків, як їм подобаєть ся. Чи се спокій і порядок?

— Вибачай, любчику, не можу допустити, щоб ти так говорив про незаплямений автономічний уряд! Усе, що ти отсе сказав — неправда, не може бути правда. Повітовий люстратор розслїдив усі ті безглузді зажаленя і протоколярно ствердив їх неправдивість. Се в мене порядок і на тім хочу мати спокій.

— Навіть у таких разі, коли люстратор доконав сего урядового очищення за порядну оплату з теплої руки? — запитав я.

— Знов інсинуація, якої не можеш доказати. А в тім що мене обходить люстратор! Він є мій підчинений і я не ручу за його чесноту.

— Зачинаю розуміти — промовив я. — Одно лише неясне ще мені. Пан староста самі

сказали, що против К-ського війта були скарги і треба було посилати в село люстратора. Його урядове справозданє вивело справу зовсім на чистоту. Отож я рад би знати, чи пан староста самі особисто переконані про правдивість того справозданя?

— Я? Особисто? — здивовано запитав староста. — Ну, особисто — але яке властиво діло тобі до мого особистого переконання?

— Аджеж пан староста подекуди також заняли становище в тій суперечці, яка в тім селі веде ся між купкою визискувачів і купкою молодших, більш освічених селян, так званою „партією читальників“.

— Ах, не говори мені про тих огидних драбуг! Самі грубіяни, раубшіци та перекручені голови. Радикалами себе називають. Ну, так, твоя школа, любчику. Еге, дійсно, твоя школа! Але кажу тобі, не маєш чого гордити ся нею. Се зовсім цілковиті простаки, і лише для того бавлять ся в опозицію, бо їх розпирає зависть, що не вони, а старі верховодять у селі.

— Їх душ і мотивів я не знаю. Знаю тільки, що вони домагають ся таких елементарних річей, як обрахунку громадської каси, прилюдного ліцитованя громадських ґрунтів і т. и. Тому то по їх боці й стала найбільша часть людей у селі і ся більшість побідила також при виборах. Боюсь, що коли сей вибір буде уневажнений, то в селі може прийти до поважних розрухів.

— Ха, ха, ха! — голосно зареготав ся пан староста. — Розрухів — кажеш! Вибачай, але мене сьміх збирає. Ха, ха, ха! У мене розрухи! Ну, то ти зовсім не знаш нашого

хлопства. Не бій ся, любчику! Ще я пан над ними і вони мусять скакати так, як я заграю, а не я під їх дудку. Вибір буде уневажнений, се таке певне, як амінь у Отченаши, і дотеперішній начальник мусить бути вибраний на ново.

— Але яку-ж ціль може мати така політика? — запитав я зачудований. — Говорю „політика“, бо селяне зараз у першій розмові назвали мені цілий десяток сел, де, як кажуть, війтами є самі славні злодії, ошукавці, збуї, що тішать ся очевидною протекцією властей.

— Се не правда, любчику мій. Рішучо не правда. Славні злодії! Хиба-ж хоч одному з них доказано коли небудь крадіж або спроневіренє? А не маючи доказів у руці як можна очорнювати таких людей? А в тім — як думаєш, любчику мій, чи котрий небудь із тих твоїх радикалів позволив би поводити ся з собою так, як я сьогодні поводив ся з К-ським начальником?

— Певно ні.

— Ага! А видиш! От тобі й на! А в та-кім разі зрозумієш, що в інтересі спокою і порядку я мушу дбати про те, щоб вибирати на свої знаряди і піддержувати таких людей, які мені найліпше йдуть під руку. На се я тут і за се я одвічальний.

Розмова доходила нарешті до дуже цікавої точки, та нараз пан староста зирнув на годинник і промовив:

— Ну, мій любчику, пора вже тобі в дорогу.

Він задзвонив. Жандарм Бордуляк показав ся в дверех.

— Підіть до візника до стайні і скажіть йому, щоб зараз запрягав. Відвезе отсего пана на стацию залізницї. Ви також поїдете з ним, проводите пана, але позаслужбово, розумієте?

— Так, пане старосто.

І коли жандарм віддалив ся, промовив пан староста до мене всьміхаючись на кутні зуби:

— Розуміє ся, ти зараз розмажеш усю ту пригоду в газетах, будеш жалувати ся на насильство...

— Певно.

— Ну, так, я так і знав. Можеш чинити се, любчику, можеш чинити. Менї сим не зашкодиш.

— Мені й байдуже про те.

— Ну, а тобі самому... Чи тобі сим може ся що небудь? Що стало ся, те вже не відстане ся.

— Може се pomoже дещо на будуще.

— На будуще? Ну, можеш бути певний, доки я тут паном і комендантом у повіті, доти анї ти, анї ніхто иньший подібний до тебе не сьміє безкарно вступити на сю землю. Я буду боронити ся від вас, як від зарази, і знайду вже способи... І відповім за все, про се можеш бути певний. А що торкає ся до тебе самого — тут він заговорив зовсім інтимно і притис мене до своїх грудей — я-б радив тобі від щирого серця, любчику, закинь цілу нинішню пригоду в криницю забутя. Хто знає, може прийдуть випадки в твоїм житю, коли се буде могло тобі на щось придати ся... Коли тобі буде дуже любо, що се почислить ся тобі між плюси. Повторяю тобі, мені не пошкодиш, але коли промовчиш, то се буде тобі записано на користь

на дуже, дуже високім місці. Бо знай — тут його мова перейшла в ледво чутне таємнече шептання — те, що нині спіткало тебе, се не була моя власна воля, але... Ну, досить, решта — то урядова тайна.

Коли я в супроводі жандарма вийшов на подвір'я і сів на гарний критий повіз пана старости, а повіз рушив помалу, то надутий индик не переставав булькотати дуже люто, замітав землю крильми, очевидно в тім незломнім переконанню, що він тут необмежений пан не тільки над цілим подвір'ям, але й над цілим містом і повітом і що все тремтить перед його грізним булькотанем.

II.

Минули два роки від тої мови наукової подорожі. Галичину тим часом навістили соймові вибори і люде почали вже потроха відужувати від їх забійчих наслідків, коли одного дня на Маріяцкій площі у Львові я здивав пана старосту Замятальського. Був гарний, холодний зимовий день, і він, обтуливши ся кангуровим футром, ішов трохи скулений, але все ще немов пильно кудись поспішаючи. Пізнав мене за першим позирком і простягнув мені руку.

— Ну, як поживаєш, шибай-голово! Здоров? Усе в гуморі? Все при апетиті, щоб з'їсти хоч одного визискувача на день? Га, га, га! Дуже рад тебе бачити.

Я запитав його, що порабляє у Львові і як йому поводить ся на його одвічальнім становищі?

— Що? — скрикнув він і зупинився, — то ти не знаєш, що я постійно живу у Львові і що те становище вже від двох місяців займає хтось иньший?

На мій сором я не знав про се нічого і просив у нього вияснення.

— Е, се довга історія, хоч мені дивно, як се сталося, що ти так таки нічогісінько не знаєш про неї.

Я звиняв ся тим, що довший час не був у Галичині.

— Ну, знаєш, любчику, се цікава історія і тобі позиточно буде почути її. Адже з тебе також кавалок поета, то може моя історія тобі й придасться де на що. Причинок до пізнання людей, любчику, але то такий, які тільки ми, політичні урядники, можемо призбирувати. А при тім причинок до історії людської злости! Клясичний, побачиш сам! Але що се ми балакаємо на вулиці на таким лютім морозі? Ось ходи зо мною на хвилину. У Войцеховського*) сьогодні флячки — моя пасія! Знаєш, я тоді пустив тебе від себе голодного, то хочу сьогодні зрванжувати ся. Ходи! При склянці пива якоесь наручнійше оповідати.

Швидко потім ми сиділи в теплій, хоч тісній, голій і досить темній сепаратці заїдаючи тепле сніданє і попиваючи баварське пиво. Пан староста проявляв прегарний апетит і заживши дві тарілки флячків розпочав своє оповіданє.

— Що то я хотів казати тобі, любчику! Ага, вибори до сойму, будь вони Богом про-

*) Торговля кольоніальних товарів і кімната до снідань у Львові, куди в 90-их роках любили заходити дрібні урядники.

кляті! Не можеш думкою здумати, що се за закрутенина для нашого брата, політичного урядника! А яка одвічальність! У мене аж мурашки бігають по за плечима, коли подумаю про се. А додай іще інтриги, підшепти з найріжнійших боків, підозрівання і зажалення. Багно, кажу тобі! А над усім тим мусить старороста уносити ся, як дух Господень над водами. І коби то йому хоч із верха влекшувано його завданє! Та де тобі. Їм там досить — дати йому надзвичайну повновласть, зробити його, скажім так, паном над життям і смертю, — а потому що! Нехай собі, мовляв, справляє ся, як уміє. Або ще й візьмуть тай уведуть його во іскушеніє! Гидота, кажу тобі!

Сї загальні міркування не дуже то захопили мене до слухання. Я завважив, що се для мене темна вода во облацїх.

— Зараз, зараз тобі прояснить ся, любчику! — сквапно відповів він. — Побачиш, що я не балакаю ніякої зайвини. Але здасть ся, що ти нічогісінько не знавш сеї історії, то мусу розповісти її тобі ab ovo.

Отже початок історії був такий, що для недалеких соймових виборів із сїльської курії ми мали трьох кандидатів. Повіт, як знавш, наскрізь руський, і для того з боку правительства в першій лїнії рефлектовано на польського кандидата. Такий кандидат виявив ся нам у особі пана Цяпцялапского, який незабаром, зложивши суму 3000 гульденів, одержав затверджене своєї кандидатури від польського центрального виборчого комітету. Глупий-преглупий панок, кажу тобі! Ігноранція в політичних і всяких иньших річах, якій дорівнювала хіба його шляхецка фума та надутість.

Але зрештою в товаристві дуже милий, особливо при дамах, добрий танешник і дуже добре грав тарока. Його масткові відносини були, розуміється, сильно зашляпані, а мандат до сойму мав йому — не тямлю вже як — допомогти вилабудати ся з фінансових клопотів.

У руськім таборі, розуміється само собою, були два кандидати, які в своїх кандидатських промовах що сили нападали на польського урядового кандидата, висловлювали дуже народолюбні, дуже поступові і дуже русько-патріотичні думки, хоча перед своїм виступленням до кандидатури оба (не рівночасно!) були в мене і представляли ся мені яко найспокійніші, найльотальніші і до правительства всею душею прихильні мужі. Один, се був старий, сільський панотчик, декан, чоловік, що весь свій вік не дбав ні про яку політику і, бачилось, посвятив ціле життя тільки своїм Требникам та цілому тузинови своїх дітей, з року на рік окрім календаря і шематизму не читав ніякої книжки і задля сього признавав себе вірним і непохитним прихильником староруської партії. Зрештою милий, гостинний панотець, невичерпаний фацеціоніст, славний картяр і пристрасний стрілець. Отсей панотець видав ся мені немов сотвореним на руського посла.

Аж тут приносить мені лихо ще третього кандидата, також Русина. Його сподівана кандидатура була заповіджена в часописях. Я вже знав його. Великий руський патріот, гімназійний професор, фаховий політик, письменник і газетяр — одним словом, світоч руської нації. Молодорусин, розуміється. Демократ, опозиціоніст, хитра голова. „Ну, подумав я собі почувши про його кандидатуру, — скорше ти

тріснеш, ніж у моїм повіті одержиш мандат!“ Я бідолаха й не знав, що мені самому прийдець ся далеко швидше тріснути, ніж йому.

І ось одного дня сей пан кандидат зі Львова являєть ся у мене. Представляєть ся мені. Балакаємо про се, про те. І про політику. Панок висловлює зовсім здорові погляди. Нараз і випалив: „Приходжу представити ся вам як урядовий кандидат. Прошу, прочитайте отсе!“ І передав мені писане від дуже, дуже високо поставленої, авторитативної особи. Я прочитав, *obstupui*, поклонив ся і обіцяв сповнити свій обовязок.

Я поїхав з новим кандидатом по повіті. Ми скликали зібраня виборців, і він представляв ся виборцям. Промовляв. Кажу тобі — страхи страшенні! Аж мороз дере по за плечі... Правдиві бунтівницькі речі про нужду та біду та насильства та притиск! В моїм житю я ще не чув нічого подібного. Ти певно не міг би був говорити більше по бунтівницьки. І все те сьмів сей нелюд розтрублювати по моїм повіті так скажу, натикати мені особисго під ніс І я мусів слухати і не сьмів ані пікнути. В тім авторитативнім писаню наказано — так, наказано мені виразно іменем іще висше поставленої особи — ти певно догадуєш ся, якої — мати бачне око на поводжене пана кандидата, але не робити йому ні в яким разі жадної перешкоди. А потім я мав приїхати до Львова і самому високопоставленому здати вірну реляцію.

Я поїхав до Львова. Розумієть ся, що в своїй реляції я силкував ся як найяркійше висловити своє обурене на сього кандидата. Та подумай собі мій переляк, коли високопоста-

влений при тім лише всьміхнув ся, ласкаво похитав головою і промовив :

— Гарно! Гарно! Хитрець добре відіграв свою ролю. Отже, пам'ятайте, його кандидатура стоїть. Шляхтичеви мусите обіцяти реванж при якійсь иньшій нагоді і схилити його до відступлення, а попови —

— Сему досить лише кивнути, то він раз і сам відступить, — осьмілив ся я перебити. За те мене зм'яряно від тїм'я до пяти строгим поглядом мов школяря, що зробив помилку в азбуці.

— Не плетіть дурниць! Піп мусить кандидувати і ганебно впасти, щоб виявилась виразно слабкість його партії. Зрозуміли?

Можеш зм'яркувати, любий мій, що з сеї авдиченції я вийшов мов у ступі заопиханий, увесь облитий потом. Я почув, що моя зізда блідне.

Я пішов до заприяженого зі мною високого урядника в найближшій канцелярії, щоб перед ним розкрити свою душу. Він з великим співчутем розпитував мене про подробиці моєї авдиченції, про політичну ситуацію в моїм повіті, про настрої людности і т. н. Я вияснив йому, як то небезпечно впускати в мою спокійну кошару такого вовка, як отсей молодоруський кандидат. Він згодив ся зі мною і обіцяв мені зробити все можливе, щоб усунути сю кандидатуру. Я аж лекше відітхнув. Мій приятель то була дуже впливова особа, так сказати, alter ego самого високопоставленого, і звичайно брав на себе такі делікатні історії, яких високопоставлений не бажав брати на свій карб.

В добрій надії поїхав я назад на своє становище. Наближав ся день виборів. Зі шляхти-

чем я впорався швидко: я допоміг йому здобути у Фльоріанці*) гіпотечну позичку на його добра і при тій нагоді ті добра оцінено так високо, що шляхтич був би був дуже вдоволений, коли-б при продажі одержав був стільки грошей, скільки тепер дістав у позичку.

Лишилися тепер оба Русини, і з ними я мав правдивий сьвятий хрест. Раз один прибігав до мене, то знов другий, щоб очорнювати противного кандидата і просити виключної протекції у високого правительства. От як би ти се був побачив! Кажу тобі — мерзота! Піп приніс мені сертифікат від митрополіта, професор довірений лист від якогось иньшого достойника. Піп говорив про професора, що се п'яниця і безбожник; професор закидав попови, що тягне до шизми і кандидує за московські рублі. А зі Львова не приходило ніщо, жадна нова інструкція. Лиш два дні перед вибором надійшла ляконічна телеграма: „Поки що все по старому“.

Розуміється, я вже заздалегідь поробив усі приготування і був спокійний. Минув іще день. В повіті клекотіло як у казані. Відбувалися збори, оба кандидати обкидали болотом один одного і противні партії, синались кореспонденції, напасти, інтерпеляції і спростовання, розворушене росло до нечуваних розмірів.

Нараз, уже по замкненню канцелярії, отже вечером перед самим днем виборів надходить шіфрована депеша зі Львова. Хапаю її тремтячою рукою, розриваю стемпель і читаю:

*) Краківське товариство взаїмних обезпечень від огню.

„При завіршнім виборі мусять оба руські кандидати ганебно впасти, а ви самі мусите бути вибрані послом“.

А під тим підпис мого впливового приятеля.

Можеш собі подумати, як мені зробило ся на душі. Про автентичність наказу не було що й сумнівати ся, — я знав аж за надто добре стиль таких наказів, а в отьому спеціально, бачилось мені, лежав глибокий політичний змісл. Та пункт тяжкості сего наказу бачив я зовсім де инде. Аджеж уже був вечір, завтра мали відбутися вибори і то рівночасно в трьох місточках досить віддалених одно від одного. Наказ прийшов пізно, а про те мені велено віднести блискучу перемогу. Очевидно хотіли побачити пробу моєї політичної догадливості і моєї адміністраційної енергії. Я зрозумів се: мені завдано важку задачу, щоб побачити, чи буду здібавий до ще тяжших. Тут ходило о цілу мою будучину. Я опивив ся мов огнистий кінь-бігун перед бар'єрою. Відвага роздувала мої ніздрі.

Повзяти постанову, уложити плян і визначити способи для його виконання, все се було для мене ділом кількох хвилин. Я хотів показати, що можу і як далеко сягає моя сила. Ще сеї самої ночі погнали кінні післанці на всі боки, телеграф брелів, Жиди радували ся, ціла машина пішла в рух.

Другого дня у всіх трьох місточках вибрано мене величезною більшістю на посла до крайового сойму.

Вражине, яке зробив сей результат вибору... Ні, хто його сам не пережив, не бачив, тому його словами не розповіси. Подумай: в першій хвилі повне остовпінє, потім гомерівський

сьміх, потім де-де вибухи лютости і окрики розпук, а потім — —

Він зневажливо махнув рукою, промочив горло свіжою гальбою і говорив далі вже спокійніше:

— Що сказали на се кандидати? Ну, підвигнув лише раменами і поліз у свою нору не кажучи ані слова, а професор як бомба влетів до моєї канцелярії.

— Пане старосто, — прохрипів він ледво здержуючи свою лютість, — що се має значити?

Я мовчки показав йому телеграму. Він поблід на лиці як стіна, поклонився і пішов, щоб не гаючись гнати до Львова. Я лекше відітхнув. Я бояв ся дожити з тим чоловіком якої гіршої сцени.

Отсе свіджу собі преспокійно за своїм столом і пишу докладну реляцію про хід вибору, коли враз бух мені експрес телеграму зі Львова. Відчиняю її і — стовпню. Там стояло написано:

„Нещасливий чоловіче, що ти накоїв!“

І підпис самого високопоставленого.

Я почав уже догадувати ся своїй біди, та про те скріпив серце і вислав відворотно депешу, в якій дословно повторив учорашню телеграму. По кількох годинах одержую ще дві депеші зі Львова. Одну від мого впливового приятеля, такого тенору:

„Нещасний друже! Я не посилав вам ніякісної телеграми. Ви впали жертвою негідної містифікації. З сердечним співчуттем Ваш“...

Друга депеша була від „нього самого“ і мовила коротко:

„По трьох днях зложите свій мандат, розпишете нові вибори і допилюєте, щоб вибрано професора. Кошти вашого вибору будуть вам винагороджені“.

Що маю тобі ще сказати? По трьох днях я вже не був послом до краєвого сойму, а заким минув дальший місяць, вибрано львівського професора величезною більшістю голосів на посла. Рівночасно відкликано мене з мого становища і надано мені тут у Львові підрядне місце. Але я ще не стратив надії. Своїм вибором, хоч він і полягав на містифікації, зложив я блискучий доказ своєї енергії і здібности. Надіюсь, що дуже швидко знайде ся для мене відповідне поле до праці.

Пан Замятальский оказав ся дійсним про роком. При недавніх виборах до ради державної був він уже на иньшій важній і одвічальній становищі і здобув собі нові лаври. Та се вже не належить сюди.

Ми балакали ще про його трагічну долю, і я не міг здержати себе, щоб не запитати:

— Не вжеж так таки й не вийшло на денне світло, хто властиво дозволив собі змістифікувати вас таким нечуваним способом?

— На денне світло? — скрикнув він з невданим переляком. — Що за ідея, любий мій! Такі річи не виходять у нас ніколи на світло. Ніщо не виходить у нас на світло. Тай по що? Ми-ж і без того знаємо, чия в тім була рука. Ти вже розумієш мене, а коли ні, ну, то тим ліпше. Решта — се урядова тайна.

Ми розстали ся приятелями, — розстали ся тим разом, надіюсь, на завсїгди.

Історія одної конфіскації.

Його ексцеленція був дуже точний. Скоро тільки вдарила девята година, був він уже в урядовім будинку, прийняв ласкаво низенькі поклони портієра, обійшов усі довжезні коридори будинка, зайшов тут і там не стукаючи до канцелярії, щоб від урядуючого там достойника одержати інформації про хід діл. При тім йому не так дуже ходило о інформації, як о те, щоб перекопати ся, чи всі урядники точно присутні в канцеляріях. Його ексцеленція страх не любив занедбувань і мав величезну приємність покласти недбалому урядникови свою візитову карточку на бюровім столі: він знав уже, що бідачесько буде весь день ходити мов отровний, бо фатальна візитова карточка буде обтяжувати його кваліфікацію, як Бреннів меч.

Тільки по такім обході прийшов його ексцеленція до своєї власної канцелярії. Він був дуже задоволений, усміхнувся, коли його обслуговував канцелярийний возний, і кинув перший погляд на стіл з новими газетами. Він прочитував що дня всі газети видавані в Галичині, щоб поінформувати ся про настрій у краю; особливо пильно читав львівські газети, а найпильніше, розуміється, опозиційні.

— Є вже газети? — запитав він канцелярийного возного.

— До послуг, ваша ексцеленція! — була відповідь.

Його ексцеленція приступив до стола з газетами і окинув бистрим поглядом усе видане вчора вечір і сьогодні рано. Ось і лежали вони в найкращім ладі і згоді на одній дошці: урядова „Бабуся Львівська“ зі своїм руським прихвостнем „Народним Часопесиком“ — твором, яким його ексцеленція гордився не мало. Обік них лежав усе охочий до послуг „Перегляд Масляний“, далі люта колісь, а тепер беззуба „Шмата Народова“, а на ліво обі опозиційні газети „Фуражер Львівський“ і —

Ов, а се що таке? Другого опозиційника, „Сітника Польського“ ні ввидом видати, ні слихом слухати! А деж то він? Чи йому що сталося?

— А де „Сітник Польський“? — запитав його ексцеленція канцелярийного возного.

— Ще не принесли.

— Там до чорта! А то чому?

Його ексцеленція розсердився. На сьогоднішній номер „Сітника Польського“ він був особливо цікавий. Се мав бути маленький архитвір днешникарства, тріумф його урядової політики. Аджеж перед двома днями станула умова між ним і редактором. Страшний опозиційник прийшов був до него і висловляв дуже розумні, дуже оригінальні погляди про характер незалежної журналістики, якої потребує польська національність у Галичині. „Ексцеленція — мовив він, — я ваш противник. Я демократ, щирий демократ, яким тільки може бути Поляк. Я може одинокий консеквентний польський

демократ у Галичині. І для того приходжу до вас. Наш спільний приятель, пан з великою бородою, просив мене зробити се. Я розвинув перед ним свої погляди на характер незалежної національної журналістики, і він сказав: „Се мусите особисто виложити його ексцелленції. Він дуже втішить ся вислухавши вас“. І ось я тут. А мій погляд? Він простий, як усе велике. Польська журналістика в Галичині знаходить ся в важкім положенню в боротьбі з найріжнішими ворожими елементами, і для того першим її старанем мусить бути — зробитися незалежною. Незалежність — се мій поклик! Незалежність не тільки в гору, але і в низ. Незалежність від тиранства чужих потентатів, але також незалежність від далеко гіршого тиранства мас, партийности, окликів дня, так званих політичних принципів і доктрин. Польський журналіст мусить мати змогу виступати против закорінених пересудів своїх співгромадян, навіть своїх передплатників. Він мусить бути не слугою, але вчителем своєї нації. Він мусить мати змогу кермувати човен прилюдної opinio раз на право, то знов на ліво, як власне потрібно для національних інтересів. На се треба поперед усього відваги — і ся є в мене. Потім потрібне для сего також матеріальне забезпечення незалежне від журналістики. Рептільних фондів я не можу брати, алеж на адміністративнім та автономічнім полі знайдеть ся немало гарних посад, де праці мало, а плата нічого собі. Одну з таких посад я власне уgliedь для себе. Пан з великою бородою обіцяв мені вже свою протекцію. Та коли б ваша ексцелленція захотіли кинути на вагу й своє важке слово... Зрештою, запевняю вашу

ексцеленцію, що так чи сяк я переміню свою журналістичну тактику відповідно до виложених отсе мною поглядів, і після завтра у вступній статі зроблений буде перший крок у тім напрямі. Більше не кажу нічого, але надіюсь, що ваша ексцеленція будуть задоволені“.

Ніколи ще його ексцеленція не сьміяв ся так сердечно, як по відході сього лютого опозиційника і одинокого польського демократа в Галичині. Та бо й справді се не був жарт! Його знань людської душі збагатило ся при тім значно, а який же чоловік міг би при такім збагаченю здержати ся від сердечної радості.

Отже й не диво, що його ексцеленція був дуже зацікавлений сьгоднішнім номером „Сінника Польського“. Не диво також, що розсердив ся дуже не знайшовши на своїм столі так дуже дожижданого номеру. Він живо побіг до телефону.

Дзїнь дзїлїнь.

— Прошу сполучити мене з дирекцією поліції.

Дзїнь дзїлїнь.

— Чи пан директор поліції при телефоні?

— До послуг ексцеленції.

— Чи сьгоднішній номер „Сінника Польського“ сконфіскований?

— Не знаю, ексцеленце! Зараз запитаю.

— Ви, пане надворний совітнику, ніколи нічого не знаєте. Се в вас характеристична прикмета. Прошу, розивтайте зараз, я дожидаю відповіді.

*

*

*

Пан директор поліції відійшов від телефону блідий як труп, подзвонив і велів покликати поліційного комісара, що завідував правсовим відділом.

— Чи сьогоднішній номер „Сінника Польського“ сконфіскований?

— Ні, пане надворний совітнику.

— Несчастливий чоловіче! Як ви читаете газети? Там мусить бути щось страшенне! Його ексцеленція сердить ся дуже. Ідьте зараз до редакції і сконфіскуйте газету.

— Може прокураторія знайшла там дещо, — закинув несміло поліційний комісар, — я не міг знайти нічого.

— Поспішайте лише і сконфікуйте живо, я зараз порозумію ся з прокураторією.

Комісар пішов, а пан директор поліції побіг до телефону.

Дзїнь дзїлїнь.

— Чи ваша ексцеленція при телефонї?

— Я, пане надворний совітнику. Ну, щож там з тим „Сінником Польським“?

— В тій хвилі його сконфіковано.

— А, так! Спасибі, пане надворний совітнику.

— Лайдаки ті газетярі! — буркотів його ексцеленція повен обуреня, відходячи від телефону. — Тут обіцяє мені зовсім недвозначно, що поверне оглоблі, і я вже промовив за ним своє слово, а тепер бестия пише конфісковані статї! Се підлота! Мушу про се поговорити серіозно з паном із великою бородою.

Тимчасом пан директор поліції все ще був при телефонї

Дзїнь-дзїлїнь!

— Прошу сполучити мене з державною прокураторією.

Дзвінь-дзільнь!

— Чи пан прокуратор при телефоні?

— Так. З ким маю честь?

— Я директор поліції.

— Ах, добрий день, пане надворний со-
вітнику! Чим можу служити?

— Чи сьогоднішнє число „Сінника Поль-
ського“ сконфісковане?

— Ні. Я нічого не знайшов у ньому.

— Алеж там мусить бути щось. Його
ексцеленція сердив ся дуже. Я післав уже
мойого комісаря, щоб доконав конфіскати. Тож
прошу пана прокуратора прочитати число ще
раз. Його ексцеленція бажає виразно, щоб се
число було сконфісоване.

— А, так! Пошукаю. Покірний слуга.

— До побаченя.

*

*

*

Пан прокуратор при телефоні обілляв ся
таким густим румянцем, яким певно не обілляв
ся був навіть тоді, коли батько прилапав був
його на перших сходинах із дівчиною.

— Там до біса! В сьому числі мало-б
бути щось незаконного, а я не добачив би сьо-
го! Його ексцеленція сердив ся дуже! Чи тебе
тристенний! Се пахне кепською приміткою
в кваліфікаційному аркушику! Ну-ко візьмемо
ся ще раз до сього проклятого числа!

І сквашений він заглубив ся в поновне,
мікроскопно-уважне читанє, таке мікроскопне

і уважно, як уміють читати тільки австрійські прокуратори.

— Бог мене побий! — бурчав він перериваючи собі сю працю і закурюючи цигаро, — коли серед тої пустої січки можу знайти хоч одно зерно нелегальности! Навпаки, мені здається, що редакция зовсім недвозначно робить зворот від фразеологічної демократії до потаємного урядового жолоба. Деж тут має бути який злочин? Правда, коли-б мені на одну хвилину вільно було бути тільки чоловіком, а не урядником, то я-б не тільки skonфіскував, але по просту заборонив сю шмату. Ба, та се не йде! Ну-ко, во ім'я Господне, поспробуймо шукати ще раз!

Він шукав і шукав і все ще не знайшов нічого, коли двері відчинилися і ввійшов поліційний комісар від прасових справ, а за ним три чи чотири поліціянти, двигаючи паки свіжо надрукованих і простісенько з машини skonфіскованих чисел „Сінника Польського“. Вони поклали ті паки в куті урядової канцелярії.

— Число запізнилося і тільки тепер можна було забрати його з друкарні. Ані одного примірника ще не розіслано ані не розпродано, — відрепортував поліційний комісар.

— Дуже добре, — мовив прокуратор, — але може будете такі добрі сказати мені, за що властиво skonфіковано се число?

— Я думав, що пан прокуратор ліпше знають...

— Я? Ані мені сниться. Отсе шукаю вже пів години і не можу в сьому числі знайти нічого гідного skonфікувати.

— А все таки щось таке мусить там бути, — мовив затурбований поліційний комі-

сарь. — Пан надворний совітник наказав мені остро сконфіскувати його заразійсько і при тім був блідий та затрівожений.

— Боже праведний! — скрикнув прокуратор з розпукою. — Аджеж тут одур хапає чоловіка! Чи може нарешті мене засліпило та затуманило? Прошу вас, пане комісарю, сїдайте ось тут і допоможіть мені шукати. Може ви будете щасливійші.

Комісарь поклонив ся, сїв на кріслі, взяв до рук одно сконфісковане число, і в канцелярії залягла глибока, сьвяточна тиша. Оба панове заглубили ся в читанє „Сінника Польського“, що конче мусїв бути протизаконним.

*

*

*

В редакції „Сінника Польського“ настав настрій такий, як у хаті, з якої власне винесли мерця. В тій хвилі впадає начальний редактор.

— До сто чортів! Що се за порядок! Уже майже десята година, а в місті ніде не видно ані однієїнького числа „Сінника“. Чи друкарня згоріла? Чи всі машини показали ся?

— Ні, сьогоднішнє число сконфісковано.

— Я-а-а-ак?

Начальний редактор витріщив очі, у нього сперло дух і він не міг вимовити ані слова більше.

— Власне був тут поліційний комісарь. Весь наклад простісінько з друкарні поволік до прокураторії.

— Алеж се неможливо! — скрикнув редактор із глибини своєї розпуки.

— А про те щира правда.

— І яка була причина конфіскати?

— Комісарь не хотів сказати. Нехай пан редактор прийдуть до прокураторії, там довідають ся всього.

— Мій Боже! Мій Боже! Сьогоднішнє число сконфісковане! Я-б і не подумав ніколи, щоб се було можливе. Чи може котрий з панів у остатній хвилі вложив там яке зазулине яйце?

Жаден співробітник не почував ся ні до якого злочину.

— Ну, вже я дізнаю ся всеї правди.

І він полетів до державної прокураторії.

*

*

*

Стук! стук! стук!

— Прошу.

— Добрий день, пане прокураторе!

— А, добрий день, пане редакторе! Чим можу служити?

— Прошу, сьогоднішнє число „Сінника Польського“ сконфіковано мені. Чи міг би я довідати ся, з якої причини?

— Дуже радо. Прошу, погляньте.

І він показав йому число, в якому деякі місця були позачеркувані червоним олівцем. Страховище! Се була його власна вступна стаття, по якій він обіцював собі так багато у його експеленції! Він не міг читати позачеркуваних уступів, бо перед очима в нього почало мерещити ся та туманіти.

— Але... але... пане прокураторе, — пробультотав він.

— Прошу, сїдайте, — мовив гуманний урядник і присунув йому крісло, потім узяв число в руку і почав відчитувати голосно:

„Австрія завдала польській нації так багато ран, так довго визискувала Галичину, так довго гнобила і поганила польське національне почуте“ — прошу вас, хибаж се не виразне підбурюване до ненависти і погорди против Австрії?

— Вибачайте, пане прокураторе, але се тільки перша половина реченя, а в другій половині написано виразнісїнько: „що мусимо вважати актом простої історичної справедливости, коли тепер завдяки витревалій і жертволюбній праці наших політиків доходимо до становища гідного нашої нації і рішучого впливу в Австрії“. Хибаж се підбурюване?

— Ах, пане! Ваші реченя довгі. Хто читає початок, може й не дочекає дочитати до кінця. Або гляньте на отсе дальше реченє:

„Драконське переслїдуване нашої народности в Прусії, огидна екстермінаційна війна, яку там против Поляків не тільки проповідують безмізкі філзософи в роді Гартмана, але переводить в діло з нечуваною брутальністю юнкерське правительство“ — прошу поміркувати, сеж явна зневага правительства щиро заприязненого з нашою монархією. І ви хочете, щоб я пропустив вам се?

— Алеж прошу дочитати те реченє до кінця! — благав редактор. — Аджеж там сказано: „мусить бути для нас іще одною причиною, щоб ми всіми силами держались Австрії“.

— Розумієть ся, розумієть ся! Сих слів я й не сконфіскував. Але скажіть самі: перша половина реченя має все таки своє значінє,

і ся половина підпадає під закон. Або візьмім іще третій приклад :

„Наші політичні і автономічні власти виявили так багато оспалости, недбальства і навіть каридостойної легководушности“ — ну, пане докторе, такої лайки на наше урядництво я прецінь не можу допустити.

— Але пане прокураторе! — скрикнув редактор доведений до розпуки, — чом же ви все читаєте тільки першу половину речення? Адже в другій половині того самого речення написано виразно: „що треба було аж надлюдської сили нашого найбільшого політика, щоб рівень нашої адміністрації піднести так високо, як його бачимо тепер — з подивом, але ще без достаточної вдячности“. Хиба се лайка? Хиба се паплюжене? Хиба се злочин?

— Ваш погляд, се ваш погляд, а я стою при своїм. Нехай суд рішає, хто з нас має рацію. Зрештою внесок на конфіскату вийшов не від мене, але від дирекції поліції. Оберніть ся до пана директора поліції. Коли протягом години він візьме назад свій внесок, то я не матиму нічого против того. А коли ні, то я мушу сю справу передати судови.

*

*

*

Стук! стук! стук!

— Прошу!

— Найнизший слуга пана надворного совітника.

— Ах! Пан редактор! Прошу сідати. Що вас приводить до мене?

— Приходжу в справі тої конфіскації.

Пан директор поліції здвигнув раменами.

— Щож я можу вам тут порадити?

— Прокуратор заявив, що коли-б пан надворний совітник хотіли взяти назад свій внесок, то він готов випустити число.

— Взяти назад! Мій внесок! Алеж я не ставив ніякого внеску, значить, не маю що й брати назад.

— Але прокуратор мовив — —

— Але ні, ні! Ви помиляєтесь і він помиляєть ся також.

— А при тім, пане надворний совітнику, конфіската не має ніякої підстави.

— Ну, що ви! Ніякої підстави! Гляньте лише сюди!

І він показав остовпілому редакторови червоно зачеркнену нотатку в місцевій хроніці:

„Пан Лев Замятальський заручив ся вчора з панною Ольгою Помпінською. Сей семейний празник відсвятковано в найтіснійшій приятельськім кружку, та про те дуже весело та сердечно“.

— Так се була причина конфіскати? — скрикнув безмірно зачудований редактор. — Вибачайте, пане надворний совітнику, але се ніяк не може помістити ся мені в голові. Зрештою, сю відомість приніс мені дотичний пан сам особисто.

— Дотичний пан? — запитав директор поліції. — А знаєте ви того дотичного пана?

— Так, власне вчора я познайомив ся з ним. Дуже благородний молодий пан.

— Чи він вилегітимував ся вам, що він Замятальський?

— Вилегітимував ся?.. Се ні, але представив ся.

— Я так і думав. В такім разі знайте, що ви впали жертвою негідної містіфікації. Добродій Лев Замятальський, то не жаден молодий панок, але старший, поважний, давно жонатий пан, а панна Ольга Помпінська, се покоївка у жінки його ексцеленції. І треба вам знати, — говорю вам се довірочно — що внесок на конфісковане вашого сьогоднішнього числа вийшов не від кого иньшого, як власне від його ексцеленції. Можете чейже представити собі, як розсердив ся його ексцеленція при виді сеї нікчемної записки.

Редактор стояв мов поражений громом і добрих кілька хвиль не міг опам'ятати ся.

*

*

*

Була дванадцята година. Фатальне число „Сїнника Польського“ вийшло нарешті по тригодинному спізнєнню і з пропущенем усіх інкримінованих уступів. Змучений і до дна душі знеохочений увійшов редактор сеї часописї до розкішно обставленої робітні свого вельможного протектора, пана з великою бородою.

— А, добрий день, докторе! — скрикнув прихильно пан з великою бородою і не встаючи з крісла простяг прихожому свою руку на привітанє. — Ай, ай, ай, Господи змилуй ся! Як жеж ви виглядаєте? Бліді, оголомшені! Чи вам притрапилося яке нещастє?

— Не далеко від того, — мовив сумно редактор, оповів усе, що стало ся, і положив перед своїм протектором червоно помазюкане число. Сей перебіг очима позачеркувані уступи і grimнув кулаком до стола.

— Алеж я не бачу тут, хоч мене ріж, ні-якісінької причини до конфіскати.

— Я також ні. Вступна стаття...

— Препишна! Написана зовсім у таким дусі, як ви викладали мені.

— А нотатка...

— Неприємна, се правда, але се наскрізь приватна справа.

— Найсумнійше в усій тій історії се, що внесок на конфіскату вийшов від самого його ексцеленції.

Пан з великою бородою зірвав ся з місця, немов його вшпигнула гадюка.

— Се неможливо! Хто вам се сказав?

— Сам пан директор поліції.

— До сто чортів! Тут щось та не так. В такім звязку, як ви говорите мені, се по просту неможливе. Я мушу дійти правди і дійду її. Прощавайте, голубчику! Не потребуєте брати собі сьго дуже до серця. Лишіть мені се перісте число. Завтра або позавтру я буду бачити ся з його ексцеленцією і поговорю з ним про се. А ви самі — прошу вас, нехай сьгоднішня конфіската не знеохочує вас. Ідіть лише далі в тім напрямі, який започали ось тут. Даю вам слово, що все ще буде добре.

*

*

*

Пан з великою бородою, се була впливова, великоможна, многотруджена і многозанята особа. Минули цілі три дні, поки у нього знайшов ся час завітати до його ексцеленції. Коли оба панове перебалакали про се й про те, закинув пан з великою бородою:

— Прошу, ексцеленціє, як то властиво було з тою конфіскацією передучорашнього „Сінника Польського“?

— Хиба-ж я знаю? Я такий був цікавий на те число, аж тут мені говорять, що воно сконфісковане.

— Як то? То се не від вашої ексцеленції вийшов внесок на його конфіскату?

— Від мене? А я відки приходжу до того? Чи то я прокуратор?

— А, се пишне! — зареготав ся пан з великою бородою. — А директор поліції сказав редакторови, що ваша ексцеленція виразнісінько наказали сконфіскувати те число.

— Яж його й на очі не бачив!

— Ось воно. Сконфісковані уступи зачеркнені червоним олівцем, і мушу сказати, що по моїй думці в тих уступах нема нічого такого, що надавалось би до конфіскації.

— Навпаки, — мовив його ексцеленція, прочитавши вступну статтю, — стаття дуже гарна і була-б певно зробила вражіння.

— Думаю, що суд не потвердить конфіскації.

— Певно ні! певно ні! А втім не зашкодить, коли звелю дати президентови суду маленьке вияснене.

І його ексцеленція побіг до телефону.

Дзїнь-дзїлїнь!

— Прошу злучити мене з дирекцією поліції.

Дзїнь-дзїлїнь!

— Чи пан директор поліції при телефоні?

— До послуг, ексцеленціє.

— Кепсько мені служите, пане надворний совітнику. Як ви могли сказати, буцім то я велів вам сконфіскувати „Сінник Польський“?

— Я так се зрозумів, ексцеленціє.

— Коли ви все так розумієте, пане надворний совітнику, то заслугуєте, щоб вас як стій відшупасувати до палати панів. Чи ви й президентови суду представили се в такім світі?

— Так, ексцеленціє.

— Так будьтеж ласкаві, зателефонуйте йому зараз, що се зовсім невірно, що я нічого подібного не наказував ані не бажав, і щоб суд не затверджував конфіскати. Мені дуже залежить на тім, щоб статя в первіснім виді як найшвидше була знов передрукована.

*

*

*

Дзїнь-дзїлїнь!

— Чи се ви, пане надворний совітнику?

— До послуг, ексцеленціє.

— Ну, щож там чувати?

— Власне одержав я телефоном відповідь від пана президента суду.

— Щож він каже?

— Суд краєвий отсе перед півгодиною вповні потвердив конфіскату.

.....

О п о в і с т к а.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсі книжки:

В першій серії „Белетристичний Бібліотеці“:

		Ціна в короновій вал.
1.	Стефан Ковалів. Дезертир і иньші оповідання	1·60 К.
2.	Іван Франко. Поеми.	1·60 „
3.	Ольга Кобилянська. Покора і иньші оповід.	1·40 „
4.	Гю де Мопасан. Дика пані і иньші оповідання	1·30 „
5.	І. Франко. Полуйка і ин. борисл. оповідання	1·40 „
6.	Наталія Кобринська. Дух часу і иньші оповід.	1·60 „
7.	Кнут Гамсун. Голод, роман.	2·20 „
8.	Леся Українка. Думи і мрії. Поезії	1·60 „
9.	Стефан Ковалів. Громадські промисловці. .	1·60 „
10.	Уілліям Шекспір. Гамлет, принц данський	1·80 „
11.	Генрик Понтоншідан. Із хат. Оповідання .	1·40 „
12.	Богдан Лепкий. З життя. Оповідання. . . .	1·20 „
13.	Гергарт Гауптман. Візник Геншель.	1·60 „
14.	М. Коцюбинський. В путях шайтана. Оповід.	1·60 „
15.	Уілліям Шекспір. Приборкана гоструха .	1·40 „
16.	Панас Мирний. Лихі люди	1·40 „
17.	Короленко. Судний день	1·20 „
18.	У. Шекспір. Макбет	1·60 „
19.	К. Гуцков. Урізль Акоста	1·40 „
20.	У. Шекспір. Коріолян	1·80 „
21.	Михайло Яцків. В царстві Сатани	1·60 „
22.	Панас Мирний. Морозенко	0·90 „
23.	Леся Мартович. Нечитальник.	1·60 „
24.	Михайло Коцюбинський. По людському .	2·00 „
25.	В. Оркан. Скапаний сьвіт.	1·00 „

26. Василь Стефаник. Дорога	1.60	К.
27. У. Шекспір. Юлій Цезар	1.60	"
28. Л. Толстой. Відроджене, (3 томи)	3.60	"
29. К. Гавлічек Боровский. Вибір поезий	1.60	"
30. Ф. Заревич. Хлопська дитина	1.80	"
31. І. Франко. Коваль Бассім	1.60	"
32. Уїлліам Шекспір. Антоній і Клеопатра	1.80	"
33. Е. Тимченко. Калевала (переклад)	3.00	"
34. О. Катренко, Пан Природа і інші оповідання	1.40	"
35. Уїлліам Шекспір, Багато галасу з нечевля	1.60	"
36. Іван Франко, Сім казок	1.40	"
37. Сидір Воробкевич, Над Прутом	1.60	"
38. Уїлліам Шекспір, Ромео і Джульєта	1.80	"
39. К. Сроковський, Оповідання (друкується)	2.00	"
40. А. Кримський, Пальмове гілля	2.00	"

Ціни подані за оправні примірники. Брошурованих не продається.

У другій серії, „Науковій Бібліотеці“, вийшли:

1. Кароль Кавцкі, Народність і її початки	0.60	К.
2. Фр. Енгельс, Людвік Фаєрбах. Переклад Будового	0.50	"
3. Фр. Енгельс, Початки родини, приватної власності і держави	1.50	"
4. Ш. Сеньобб, Австрія в XIX столітті	0.80	"
5. В. Будзиновський, Хлопська посілість	2.00	"
6. К. Флямаріон, Про небо	2.00	"
7. М. П. Драгоманов, Переписка т. I	1.80	"
8. С. Степняк, Підземна Росія	3.00	"
9. Адріян, Атарний процес у Добростанах	1.00	"

Брошур другої серії не опрацьовується.

У третій серії „Літературно-Науковій Бібліотеці“ вийшли:

1. М. Грушевський, Хмельницький і Хмельниччина	0.20	К.
2. Бурцій Руф, Фільотас	0.20	"
3. В. Наумович, Величина і будова звіздяного світа	0.15	"

4. Панас Мирний, Лови	0·06	Б.
5. І. Пулюй, Непропаша сила	0·20	"
6. М. Грушевський, Бех-Аль-Джугур.	0·10	"
7. І. Раковський, Вік нашої землі.	0·10	"
8. А. Чехов, Капітанка	0·15	"
9. М. Драгоманов, Мик. Ів. Костомарів	0·15	"
10. Е. Золя, Напад на млин.	0·20	"
11. І. Пулюй, Нові і перемінні звізди	0·15	"
12. Г. Квітка, Маруся	0·50	"
13. М. Левицький, Спілкова умова для селян- ських спілок	0·20	"
14. М. Куліш, Орися	0·06	"
15. М. Кистяковська, Іван Гус	0·20	"
16. О. Стороженко, Оповідання. І.	0·20	"
17. В. Барвінський, Досліди з поля статистики	0·20	"
18. В. Короленко, Ліс шумить	0·20	"

(Дальші випуски в друку)

Адреса: Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Увага. Укр. руська Видавнича Спілка дає всі свої видання на рати (місячні або квартальні) з тим, що термін сплати буде точно задержаний. — Хто хоче взяти на рати книжки, мусить зголосити ся до дирекції по реверс, який має виповнити і звернути дирекції. Хто зложить від разу 20 кор. дістає 10% рабату. На „Літ. Наук. Бібліотеку“ приймаєть ся окремо передплату по 5 кор. за серию зложену із 48 (педвійних) аркушів друку.

✓ 89:73
96-83.